

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА
Факультет фінансів**

Кафедра фінансів імені Віктора Федосова

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА	Фінанси»
ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ	Управління та адміністрування»
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ	072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Форма навчання: заочна

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему «Державний бюджет України у реалізації економічної та соціальної політики держави»

здобувача Міркевич Аліни Леонідівни

Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів імені Віктора Федосова
Лаврухін Владислав В'ячеславович

(підпис)

**Робота допущена до захисту перед екзаменаційною комісією
з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)**

Завідувач кафедри: д.е.н., професора Буряченко А.Є.

(підпис)

Київ 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ ТА ЙОГО РOLЬ У РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ.....	6
1.1. Теоретичне значення про державний бюджет та його функції.....	6
1.2. Нормативно-правове забезпечення державного бюджету України та механізми й	
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РОЛІ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ У ВИКОНАННІ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ.....	28
2.1. Індикатори та показники, що характеризують державний бюджет як інструмент р	
2.2. Роль державного бюджету у забезпеченні соціальних програм та і	
і	
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ.....	53
і	
3.2. Вплив державного бюджету на стабільність економічного розвитку та і	
3.3. Напрями оптимізації та реформування державного бюджету для підвищення і	
і	
і	
ПОДАТКИ.....	75
і	
і	
і	
і	
і	

ВСТУП

і

і

і

Актуальність теми. Актуальність теми дослідження на сучасному етапі розвитку України полягає в серйозних економічних і соціальних викликах, які постають перед державою. Це включає нерівномірне економічне зростання, дефіцит бюджету та недостатнє фінансування ключових секторів, таких як освіта, охорона здоров'я та інфраструктура. Національні бюджети відіграють ключову роль у вирішенні цих питань шляхом розподілу фінансових ресурсів на пріоритетні напрямки та стимулювання економічного зростання та соціального розвитку. Тому вивчення та аналіз ефективності державного бюджету має велике значення для розробки ефективних стратегій управління економічною та соціальною сферою, що є надзвичайно важливим для сталого розвитку України.

Тенденції розвитку та ключові проблеми державного бюджету України, а також його визначальну роль у реалізації економічної та соціальної політики країни, розглядали у своїх наукових роботах відомі дослідники та економісти, серед яких А.Е.Василик, Л.П.Дем'янишин, К.В.Кириленко, Г.М.Лисяк, І.О. Чугунов, В.М.Федосов, С.І.Юрій та ін.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження ролі Державного бюджету України в реалізації національної економічної та соціальної політики та надання рекомендацій щодо оптимізації цього процесу.

Виходячи з поставлених цілей, були з'ясовані наступні завдання:

- Проаналізувати структури та складові частин державного бюджету України;
- Вивчити механізми формування та виконання бюджету;
- Оцінити вплив бюджетних рішень на економічний розвиток країни;
- Розглянути роль бюджету у фінансуванні соціальних програм та інфраструктурних проектів;
- Дослідити проблеми та можливості управління державним бюджетом
- Вивчити напрями оптимізації та реформування державного бюджету для підвищення його ефективності.

–Проаналізувати практичний досвід використання державного бюджету в Україні для реалізації економічної та соціальної політики.

–Проаналізувати та описати нормативно-правове забезпечення державного бюджету України, звертаючи увагу на основні закони та механізми його формування.

Об’єктом дослідження є Державний бюджет України.

Предметом дослідження є процес формування та виконання державного бюджету та його вплив на національну економічну та соціальну політику.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених у роботі завдань використовуються: теоретичні методи – аналізу, синтезу, класифікації, систематизації, індукції, конкретизації, наукового абстрагування, наукового узагальнення (при визначенні сутності, ознак, функцій, ефектів і значущості); і систематичний аналіз, статистика (при обробці статистичних даних під час дослідження), порівняльний аналіз (при порівнянні динамічних показників, аналізі ряду динаміки), графіки (для наочного зображення результатів дослідження) тощо.

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів дослідження охоплює широкий спектр , від ідентифікації та аналізу ключових викликів, що стоять перед державним фінансуванням, до розробки рекомендацій щодо їх подолання та оптимізації бюджетного процесу. У практичному плані, ця робота пропонує аналітичні та розрахункові методики, які можуть бути використані для покращення фінансового управління на різних рівнях – від конкретних установ до загальнодержавного рівня. Теоретичне значення роботи полягає у глибокому розумінні ролі державного бюджету в економічній системі країни та його впливі на соціальний розвиток, що сприяє подальшому розвитку наукових досліджень у цій галузі. Методична значущість включає розробку комплексного підходу до оцінки та планування бюджетних ресурсів, забезпечуючи ефективність їх використання в умовах обмежених фінансових можливостей. Загалом, результати цієї кваліфікаційної роботи можуть слугувати основою для розробки та впровадження інноваційних підходів в управлінні державними фінансами, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності України на міжнародному рівні.

Інформаційна база дослідження включає нормативно-правові та законодавчі акти України, праці вітчизняних та зарубіжних вчених і практиків, річні звіти Міністерства фінансів України, статистичні дані з офіційних сайтів, звіти рейтингових агентств, інших Інтернет-ресурсів та результати власних досліджень.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ ТА ЙОГО РОЛЬ У РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

1.1 Теоретичне значення про державний бюджет та його функції

Важливу роль у розвитку кожної держави відіграє розуміння та управління бюджетом, який є провідною та вирішальною складовою фінансової системи країни, її важливим економічним важелем, головним інструментом фінансової політики, маючи вагомий вплив на соціально-економічний стан держави.

Фундамент бюджетних відносин було закладено з моменту становлення перших держав, коли з'явилася необхідність у централізованому управлінні ресурсами спільноти для задоволення загальних потреб. Значний вплив на розвиток бюджетних відносин мали процеси формування національних держав у Європі, коли у XVII ст. почалося закріплення ідеї про необхідність регулярного планування доходів і витрат держави. В цей період було закладено основи сучасної бюджетної системи, включно з розробкою перших бюджетних документів, що фіксували **план державних доходів та витрат**.

У XVIII ст. Жак Неккер, обіймаючи посаду міністра фінансів Франції, зробив прорив, систематизувавши державні доходи та витрати у вигляді документа. Ця робота Ж. Неккера не тільки заклала фундамент для розуміння бюджету в його сучасному аспекті, але й визначила напрямки розвитку бюджетної політики на майбутнє [19, с. 205].

На початку XX ст. з'явилися перші наукові визначення бюджету, згідно з якими, бюджет – основний фінансовий документ держави, що лежить в основі

складання плану доходів та витрат. У цей період сформувалася концепція, що набула широкого розповсюдження у другій половині ХХ ст., згідно з якою бюджет повинен використовуватися державою не лише для вирішення традиційних управлінських, політичних та оборонних задач, але й для виконання соціальних обов'язків, спрямованих на покращення добробуту суспільства, забезпечуючи громадянам моральне благополуччя, комфортне та безпечне життя [6, с. 8].

В українській економічній думці поняття «бюджет» трактується за економічним, матеріальним змістом та за формою прояву (рис. 1.1).

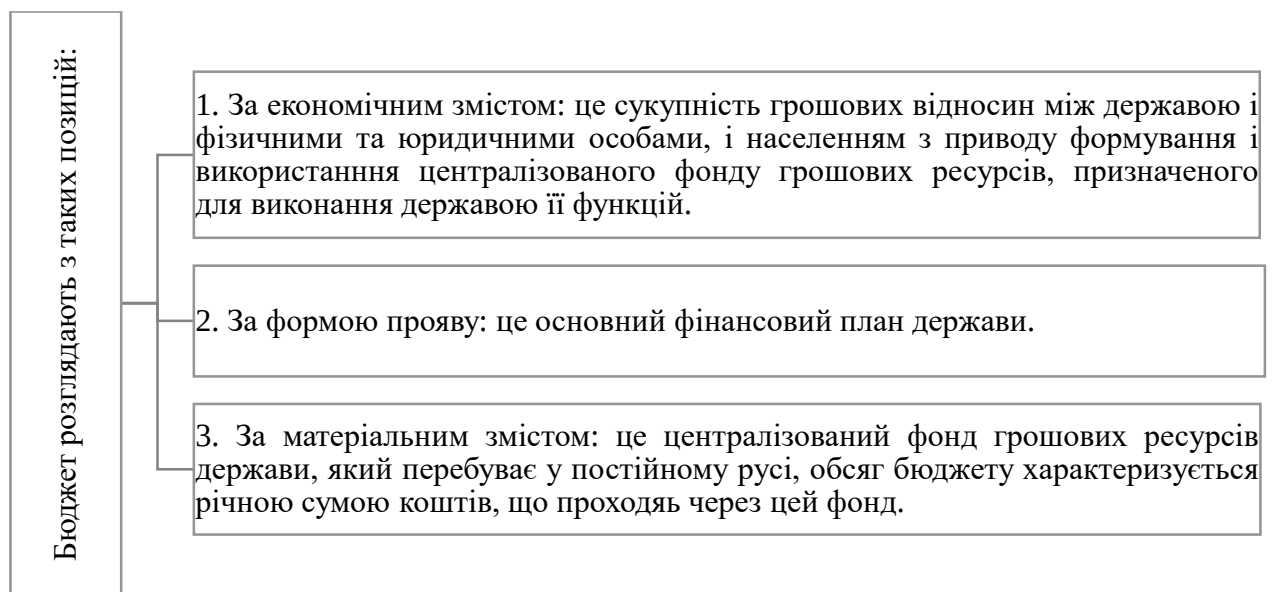

Рисунок 1.1 – Позиції трактування поняття «бюджет»

Джерело :побудовано автором на основі [36, с. 10]

Деякі вчені вважають важливим розглядати економічні та правові аспекти цієї категорії. Так, В. Г. Дем'янісин, Кириленко З. М. Лободіна стверджують, що бюджет можна розглядати як централізований грошовий фонд і систему економічних відносин, за допомогою яких розподіляється ВВП і формуються централізовані фонди. Отже, як економічна категорія бюджет відображає фінансові відносини, пов'язані з формуванням і використанням централізованого фонду грошових ресурсів країни [8, с.11].

Дослідник Г.В.Меськів рекомендує розглядати поняття «бюджет» під іншим кутом зору. Перший – це фізичний аспект, який описує бюджет як документ, який об'єднує доходи та видатки національного або місцевого уряду. По-друге, адміністративна перспектива розглядає бюджет як попередній план доходів і видатків. По-третє, у бухгалтерському обліку бюджет класифікується як консолідований звіт за доходами та видатками. Політична сторона розглядає бюджет як засіб легітимізації формування та використання фінансових ресурсів. Соціальний аспект бюджету характеризує його як інструмент, що впливає на соціальне життя країни [25, с. 9].

У науковій літературі поняття «бюджет» трактується досить різноманітно, що зумовлено розмаїттям його аспектів та багатоаспектністю функцій в економічній системі. Так, у таблиці 1.1 показано різні способи тлумачення цього поняття науковцями та дослідниками.

Таблиця 1.1 – Наукові підходи до трактування поняття «бюджет» .

Автор	Визначення поняття «бюджет»
Бюджетний кодекс України	План формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду.
В.Д. Базилевич, Л.О. Баластрик	Фінансовий документ, що встановлює доходи та видатки держави або організації на певний період, служачи основою для економічного планування та контролю.
Т.В. Канєва	Систематизований перелік очікуваних доходів та запланованих витрат, що відображає фінансову стратегію організації або держави та її зобов'язання перед громадянами чи акціонерами.
С.В. Юшко	Інструмент фінансового управління, який дозволяє уряду розподіляти ресурси згідно з пріоритетами та цілями на заданий часовий проміжок.
В.М. Федосов, С.І. Юрій	Документ, що виражає в монетарній формі соціально-економічні цілі суспільства, планує розподіл та використання фінансових ресурсів з метою їх досягнення.
І.Л. Шевчук, В.О. Черепанова, Т.О. Ставерська	Офіційний фінансовий план, який забезпечує баланс між доходами та витратами у визначений часовий період, слугуючи основою для виконавчої влади у прийнятті фінансових рішень.
В.М. Опарін	Плановий документ, що формується на основі прогнозування доходів і визначення необхідних витрат, який затверджується відповідним законодавчим органом або керівництвом організації.

Джерело :побудовано автором на основі [3, с. 49; 5; 7, с. 8; 17, с. 46; 28, с. 7; 40, с. 6; 41, с. 8]

Таким чином, державний бюджет є централізованим фондом коштів, які знаходяться в розпорядженні уряду для фінансування державного апарату,

задоволення потреб збройних сил і реалізації соціально-економічних програм. Це основний інструмент країни для реалізації стратегічних цілей, задоволення соціальних потреб, забезпечення соціальної безпеки та сприяння економічному розвитку.

Бюджет служить фінансовим планом для джерел національних видатків та їх покриття, і його важлива роль полягає в регулюванні розвитку країни та визначенні її пріоритетів і можливостей. Це важливий інструмент для управління фінансовою діяльністю країни, що відображає необхідний обсяг фінансових ресурсів і спрямовує їх використання відповідно до встановленої фіскальної політики [14, с. 201].

Національний бюджет має низку ключових характеристик: історичність, що підкреслює його унікальність у кожній країні, оскільки це фінансовий план, який збалансовує доходи та видатки, юридичний статус, який надає йому законодавчої сили; , тому що він розроблявся протягом певного періоду часу (рис. 1.2).

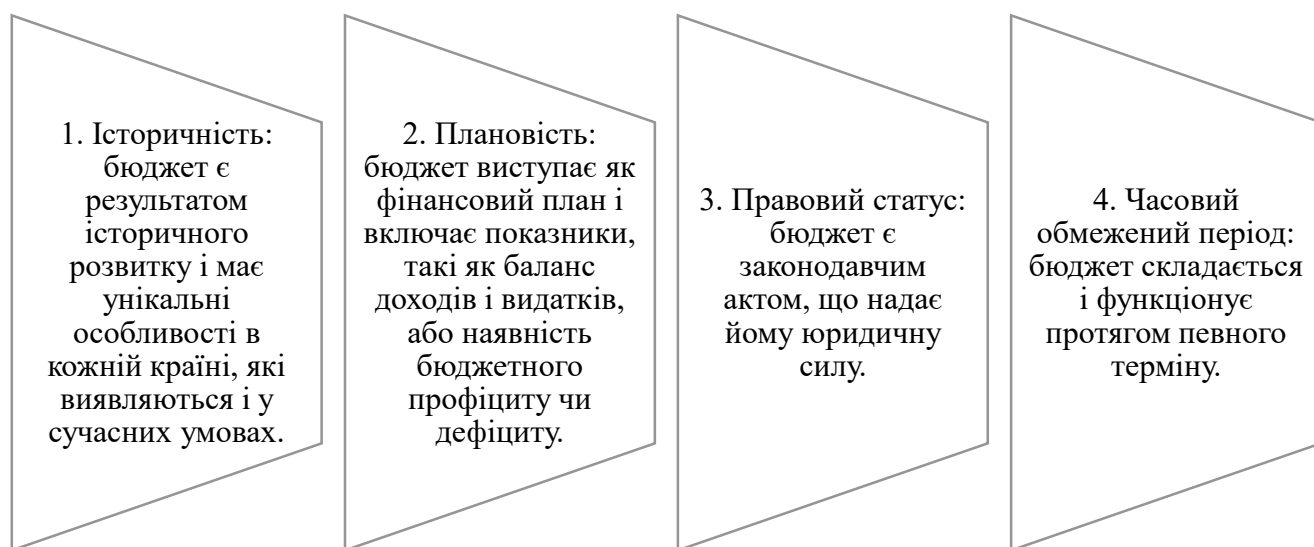

Рисунок 1.2 – Ознаки державного бюджету .

Джерело :побудовано автором на основі [12, с. 120]

Основним джерелом формування бюджету є валовий внутрішній продукт (ВВП), який є ключовим показником економічного розвитку, оскільки відображає загальний обсяг товарів і послуг, створених суб'єктами господарювання в країні

для кінцевого споживання, включаючи як матеріальне, так і нематеріальне виробництво [15, с. 15] .

Сутність національного бюджету досягається за допомогою чотирьох ключових функцій, які мають вирішальне значення для забезпечення стабільності та розвитку країни: фіскальної, регулятивної, контрольної та розподільчої (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 – Функції державного бюджету.

Функція	Опис
Розподільча функція	Державний бюджет сприяє справедливому розподілу національного доходу між різними сегментами суспільства. Через бюджет, уряд може перерозподіляти ресурси таким чином, щоб підтримати соціально вразливі групи, фінансувати освіту, охорону здоров'я, соціальний захист, та інші сфери, що мають велике суспільне значення. Такий розподіл допомагає зменшити соціальні напруження та підвищити якість життя громадян.
Регулююча функція	Бюджет використовується державою як інструмент макроекономічної політики для впливу на економічний цикл, стабілізації економіки та стимулювання економічного зростання. Через бюджетні витрати та податкову політику, уряд може впливати на обсяги виробництва, рівень зайнятості, інфляцію та інвестиційну активність, сприяючи таким чином стабільності та розвитку національної економіки.
Контрольна функція	Державний бюджет забезпечує механізм контролю за фінансовими потоками та ефективністю використання державних ресурсів. Через процес бюджетного планування, виконання та звітності, забезпечується прозорість фінансових операцій, виявлення та запобігання неефективному використанню коштів, а також боротьба з корупцією у державному секторі.
Стимулююча функція	За допомогою бюджету, держава має змогу стимулювати розвиток певних галузей економіки, наукових досліджень, інновацій та технологічного прогресу. Через цільове фінансування програм і проєктів, уряд може сприяти економічному зростанню, підвищенню конкурентоспроможності національної економіки на міжнародному ринку та вирішенню стратегічних завдань соціально-економічного розвитку.

Джерело :побудовано автором на основі [16, с. 20-21]

Реалізація функції державного бюджету зумовлює вирішення низки комплексних взаємопов'язаних завдань, які можна поділити на такі основні напрями:

- Реорганізація економічних ресурсів для підтримки суспільних потреб шляхом перерозподілу ВВП і національного доходу;

- Стимулювати економічний розвиток шляхом підтримки промислового зростання та збільшення виробництва;
- Фінансування державних функцій і програм, включаючи соціальний захист, інфраструктурні проекти та визначення стратегічних напрямків розвитку;
- реагувати на економічні виклики, в тому числі на кризові явища, та їх мінімізацію;
- накопичення та оптимальний розподіл коштів для ефективної реалізації загальнодержавних планів;
- Забезпечення економічної безпеки, макрофінансової стабільності та незалежності, включаючи контроль над інфляцією;
- контроль міжбюджетних відносин та нагляд за фінансовими потоками між різними рівнями бюджетної системи;
- сприяти відновленню суспільних відносин, підтримувати розвиток інфраструктури та підвищувати інвестиційну привабливість країни;
- Підтримувати економічну стабільність шляхом впливу на ключові економічні процеси та механізми;
- Сприяти соціальному розвитку шляхом реалізації політики, спрямованої на підвищення рівня життя громадян [39, с.14].

Роль державного бюджету виражається в його здатності впливати на розвиток економічної та соціальної сфер, опосередковувати взаємовідносини між різними рівнями управління та секторами економіки. Він стає основою для:

1. Законодавчо закріпити фінансові зобов'язання та повноваження уряду та підвищити прозорість і підзвітність управління державними коштами.
2. Політичний контроль за діяльністю уряду, що дозволяє законодавчій владі встановлювати пріоритети фінансування та контролювати виконання національних програм.
3. Керувати економічним розвитком, розподіляючи ресурси для ключових галузей промисловості та проектів, які можуть сприяти зростанню ВВП і підвищувати добробут людей.

4. Виконувати соціальні зобов'язання та виділяти кошти на освіту, медичне обслуговування, соціальне забезпечення та інші важливі сфери, що сприяють соціальній стабільності.

5. Реагувати на економічні виклики та кризові ситуації, коли можна використовувати бюджетні інструменти для мінімізації негативного впливу на економіку та населення [10, с.14]. 221].

За допомогою бюджету держава може зосереджувати фінансові ресурси на найважливіших напрямках економічного і соціального розвитку, впливати на частку суспільного виробництва та його результати, здійснювати соціальні перетворення (рис. 1.3).

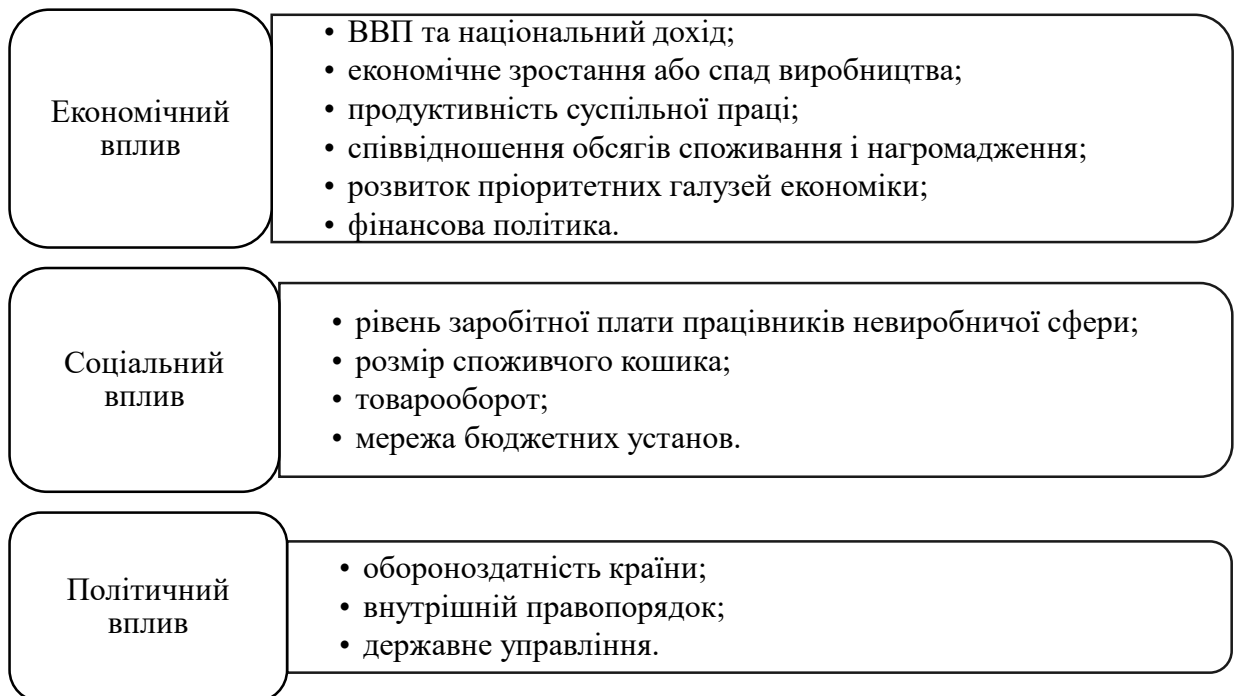

Рисунок 1.3 – Напрями впливу бюджету на суспільно-економічний розвиток держави.

Джерело :побудовано автором на основі [25, с. 14]

Формування державного бюджету залежить від широкого спектру об'єктивних та суб'єктивних чинників (рис. 1.4).

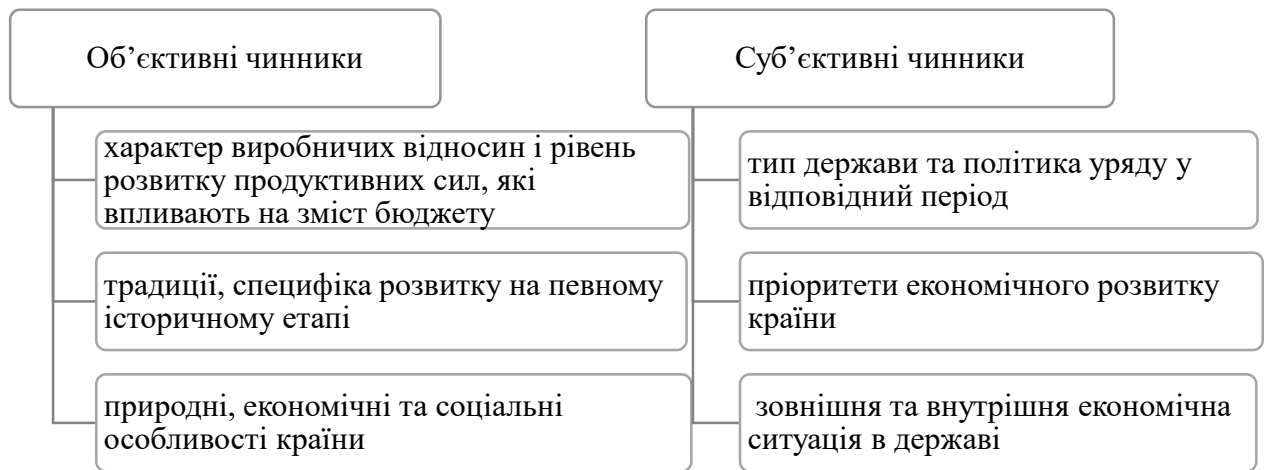

Рисунок 1.4 – Чинники впливу на формування бюджету.

Джерело: побудовано автором на основі [36, с. 10]

До об'єктивних факторів належать характер трудових відносин і рівень розвитку продуктивності праці, які безпосередньо впливають на обсяг і структуру бюджету і визначають його зміст. Традиції та особливості розвитку країни на різних етапах її історії також мають значний вплив на формування бюджетних пріоритетів та видатків. У той же час, фізичні та економічні характеристики країни та її соціальна структура становлять унікальний контекст для бюджетного планування, що визначає можливості збільшення доходів і обмеження видатків.

Суб'єктивні фактори відображають політичну волю та прийняття стратегічних рішень на рівні державного управління. Тип системи країни та державна політика в певний період відіграють вирішальну роль у визначенні пріоритетів фінансування та розподілу бюджетних ресурсів. Крім того, спрямованість політики економічного розвитку, яку обирають уряди, визначає напрямок інвестицій і видатків, спрямованих на підтримку певних економічних секторів або соціальних проектів. Зовнішні та внутрішні економічні умови також відіграють ключову роль, впливаючи на можливість залучення доходів і потребу у фінансуванні важливих галузей [36, с.14]. 10].

Тому процес формування державного бюджету є складним, багатоаспектним і залежить від багатьох факторів, що вимагає від уряду гнучкості підходів та здатності адаптуватися до мінливих умов для забезпечення сталого

розвитку країни та добробуту населення. Люди. Своїх громадян. Економічна природа і сутність бюджету відображаються через певні економічні відносини. Суб'єктами цих правовідносин є: держава, підприємства та організації різних форм власності та діяльності, населення країни.

У цих взаємовідносинах держава виступає головним регулятором, який не тільки формує бюджет, а й визначає основні напрямки його видатків, спрямовуючи кошти на підтримку важливих галузей економіки країни, соціальної сфери, оборони та безпеки. Крім того, держава контролює дотримання бюджетної дисципліни та забезпечує цілісність і стабільність фінансової системи.

Підприємства та організації вносять свій внесок у бюджет шляхом сплати податків та інших обов'язкових платежів, які є основою формування доходів бюджету. Водночас вони є одержувачами державних інвестицій та субсидій, спрямованих на підтримку пріоритетних галузей економіки, розвиток інновацій та модернізацію виробництва.

У випадку країни люди також сплачують податки, які є основою доходів бюджету, отримують від держави соціальні виплати, пенсії, допомогу, якісні послуги в галузі охорони здоров'я, освіти та культури. Завдяки такому взаємозв'язку реалізуються принципи соціальної справедливості та підтримки незахищених верств населення [2, с.11].

Ці взаємовідносини відіграють ключову роль у формуванні, розподілі та використанні національних фінансових ресурсів, визначають шляхи ефективного використання національних фінансових ресурсів для досягнення стратегічних цілей економічного та соціального розвитку.

Тому державний бюджет є основним інструментом в руках держави, що забезпечує реалізацію економічної, соціальної та оборонної політики країни. Через процес формування, затвердження, виконання та контролю бюджету держава не тільки має можливість фінансувати свої основні функції, а й має можливість впливати на розподіл і перерозподіл національного доходу. Це дає змогу забезпечувати стабільний економічний розвиток, соціальний захист населення, реагувати на виклики та кризи, що постають перед країною. Виконання бюджету

відповідно до визначених пріоритетів і цілей є ключовим для ефективного управління ресурсами країни, сприяння зростанню добробуту громадян і зміцненню фінансової безпеки країни.

1.2 Нормативно-правове забезпечення державного бюджету України та механізми його формування

Постановка питань державного бюджету є ключовим елементом фінансової системи країни. Нормативно-правове забезпечення цього процесу визначається низкою законів, постанов та рішень уряду: Законом про державний бюджет України на поточний рік, іншими законами, що регулюють бюджетні відносини, передбачені ст 1 Закону про бюджет України Нормативно-правові документи, що розробляються та впроваджуються Кабінетом Міністрів України відповідно до Закону про бюджет України та інших законів України, нормативно-правові акти органів виконавчої влади, прийняті відповідно до Закону про бюджет та використовуються на виконання Закону про бюджет [11, стор. 17].

Конституція України визначає основні принципи державного бюджетного устрою та визначає основні принципи бюджетного нагляду. Він передбачає, що підготовка та виконання бюджету має ґрунтуватися на законності, прозорості та фінансовій збалансованості [18].

Україна державний бюджет України на 2024 рік охоплює основні аспекти державної бюджетної політики, визначаючи основні параметри доходів і видатків, а також нормативи міжбюджетних відносин, державні боргові зобов'язання, соціальні стандарти та інші аспекти. Фінансовий показник. Відповідно до закону доходи державного бюджету визначено у сумі 1768451156,3 тис.грн., з них доходи загального фонду – 1596619758,3 тис.грн., спеціального фонду – 171831398,00 грн. План видатків бюджету становить 3 309 047 585 400 гривень. Граничний дефіцит

бюджету становить 1 571 486 858 тис.грн. Оборотноість коштів державного бюджету не повинна перевищувати 2% видатків загального фонду[33].

Закон про бюджет України є основним законодавчим актом, що регулює державно-бюджетні відносини. Він визначає правила складання, розгляду, затвердження та виконання державного бюджету, принципи бюджетної системи, права та обов'язки суб'єктів бюджету, механізм відповідальності за розпорядження бюджетом і протиправні дії. Бюджетне законодавство.

Міністерство фінансів України формує бюджетну декларацію та проект закону про державний бюджет України на відповідні роки, забезпечує виконання Державного бюджету України, нагляд за дотриманням бюджетного законодавства на кожній стадії бюджетного процесу [5] .

Відповідно до ст. Статтею 13 Закону про бюджет України визначено, що державний бюджет України складається із загального та спеціального фондів.

Загальний фонд бюджету охоплює: усі доходи, що фінансуються за рахунок доходів загального фонду;

До спеціальних бюджетних фондів належать: цільові надходження, у тому числі власні видатки бюджетної установи, сплачені за рахунок доходів, визначених спеціальним фондом; У тому числі за рахунок власних надходжень бюджетних кредитів на основі цільового фінансування;

Таким чином, загальні фонди включають більшість доходів і видатків і не мають цільового призначення, що дозволяє використовувати кошти для фінансування загальних потреб держави, тоді як спеціальні фонди складаються з коштів певного цільового використання.

Доходи державного бюджету України поділяються на (рис. 1.5):

1. Податкові надходження, у тому числі загальнодержавні та місцеві податки і збори, встановлені відповідно до закону.
2. Неподаткові доходи, у тому числі доходи від державної власності, доходи від операційної діяльності, адміністративні збори та інші неподаткові доходи.
3. Доходи від операцій з капіталом, включаючи доходи від продажу основних засобів та інші доходи від капіталу.

4. Трансфери, які є безповоротними коштами, отриманими від інших державних установ, міжнародних організацій чи інших країн.

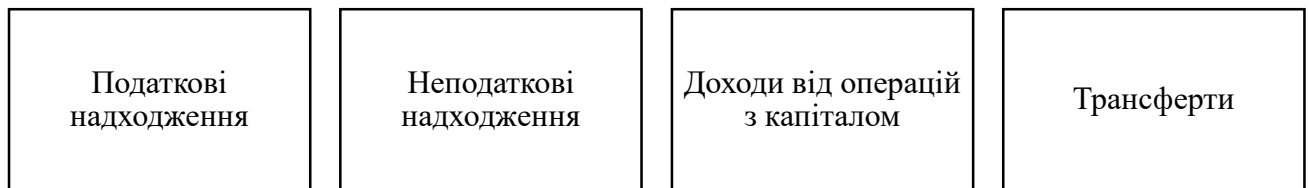

Рисунок 1.5 – Класифікація доходів державного бюджету України.

Джерело: побудовано автором на основі [5]

Видатки державного бюджету України класифікуються таким чином:

- 1) Бюджетні програми (програмна класифікація видатків та надання бюджетних кредитів);
- 2) Підпис розпорядника бюджетних коштів (класифікація видатків та кредит бюджету);
- 3) функції, виконання яких пов'язане з обліком видатків і бюджету (функціональна класифікація обліку видатків і кошторису);
- 4) Економічна характеристика проведених операцій за період реалізації (економічна класифікація видатків бюджету) (табл. 1.3).

Таблиця 1.3 – Класифікація видатків державного бюджету України.

Класифікація	Опис
Програмна класифікація	Застосовується при використанні цільового підходу у формуванні бюджету. Базується на поданнях від головних розпорядників коштів та передбачає розподіл фінансів за програмами.
Відомча класифікація	Охоплює систему розподілу ресурсів за органами влади, що відповідають за розподіл і контроль бюджетних коштів. Забезпечує управління та реєстрацію розпорядників і одержувачів коштів.
Функціональна класифікація	Ділить видатки та кредитування за сферами державної діяльності, визначаючи їх призначення за розділами та групами для здійснення функцій управління.
Економічна класифікація	Розподіляє бюджетні видатки на основі їх економічного призначення між поточними та капітальними витратами.

Джерело: побудовано автором на основі [5]

Відповідно до розділу IV Закону про бюджет України процес формування державного бюджету України складається з кількох основних етапів, кожен з яких має своїх учасників і конкретні завдання. Процес починається з підготовки та розгляду бюджетної декларації, в якій викладаються основні напрями бюджетної політики та прогнози на майбутнє. Наступним кроком є підготовка проекту бюджету та подання його на детальний розгляд і затвердження у формі Закону про Державний бюджет України. На етапі виконання бюджету закони можуть бути змінені, щоб забезпечити адаптацію бюджетних асигнувань до мінливих обставин. Важливою частиною бюджетного процесу є також складання та розгляд звіту про виконання бюджету, що дає змогу оцінити ефективність видатків і доходів бюджету. На кожному етапі процесу здійснюється ретельний контроль за дотриманням бюджетного законодавства, перевіряється та оцінюється ефективність управління бюджетними коштами. Учасниками бюджетного процесу є різні органи та установи, які наділені відповідними бюджетними повноваженнями.

Планово-цільовий підхід займає особливе місце в процесі бюджетування і передбачає розробку бюджетного плану з чіткими цілями, завданнями, показниками ефективності. Такий спосіб не тільки забезпечує ефективність використання бюджетних коштів, Вони також спрямовані на досягнення конкретних соціально значущих результатів. При формуванні бюджетної програми враховуються середньострокові плани діяльності, прогнози та програмні документи розвитку економіки та соціальної сфери.

Визначення відповідального за виконання плану кошторису полягає у забезпеченні цільового та ефективного використання бюджетних коштів у межах встановленого плану. Ефективність кожної програми оцінюється за показниками ефективності, які включають кількісні та якісні характеристики виконання програми.

Відповідно до ст. Статтею 22 Закону про бюджет України передбачено, що управління бюджетними коштами покладається на розпорядників усіх рівнів, у тому числі головних розпорядників та розпорядників коштів нижчого рівня.

Ключовими розпорядниками можуть бути органи та установи, визначені на рівні державного бюджету. Ці суб'єкти несуть відповідальність за формування та виконання бюджетних планів згідно зі своїми повноваженнями та повноваженнями [5].

Головні розпорядники бюджетних коштів розробляють плани діяльності та бюджетні пропозиції на основі розпорядження про бюджет та інших планових документів та визначають пріоритетні напрями фінансування. Вони також зобов'язані розробляти проекти порядку використання коштів державного бюджету, затверджувати кошториси керівників нижчого рівня, розробляти паспорти бюджетних планів.

Крім того, головний розпорядник відіграє ключову роль у моніторингу та оцінці ефективності виконання бюджетних програм та забезпеченні цільового та ефективного використання бюджетних коштів. Вони також відповідають за розпорядження бюджетними коштами в межах своєї компетенції, забезпечення ефективності та цільового використання виділених коштів.

Підпорядковані розпорядники коштів виконують бюджетні плани відповідно до затверджених планів і кошторисів, дотримуються бюджетного законодавства та норм. Вони можуть уповноважити одержувачів бюджетних коштів на виконання окремих заходів плану бюджету та забезпечення ефективного використання фінансових ресурсів.

У рамках бюджетного процесу різні бюджетні асигнування повинні мати відповідну правову базу, яка забезпечує правову основу бюджетних видатків. Бюджетні асигнування визначаються законом про державний бюджет України і відображають фінансові зобов'язання держави за відповідними напрямками діяльності. Зміни в бюджетних асигнуваннях потребують відповідних законодавчих процесів і можуть бути ініційовані з метою оптимізації використання державних ресурсів, враховуючи зміни обставин або пріоритетів фінансування.

Контроль і аудит бюджетного процесу відіграють вирішальну роль у забезпеченні прозорості, законності та ефективності управління державними фінансами. Цей процес передбачає комплексну перевірку дотримання бюджетного

законодавства на всіх етапах формування, затвердження та реалізації. Виконання та звітність державного бюджету, включаючи оцінку управління бюджетними ресурсами, аналіз фінансової звітності, ефективності використання коштів та інших аспектів фінансової діяльності[5].

Особлива увага приділяється забезпеченню ефективного використання бюджетних коштів, у тому числі не лише цільового, а й досягнення максимальної економії при виконанні бюджетних видатків. Ключовими елементами цього процесу є проведення державного фінансового аудиту, оцінка правильності ведення бухгалтерського обліку, аналіз і оцінка ефективності діяльності розпорядників бюджетних коштів.

Важливим механізмом контролю за дотриманням бюджетної дисципліни є діяльність Рахункової палати, яка від імені Верховної Ради України здійснює контроль за надходженнями до державного бюджету та їх використанням. Такий контроль забезпечує прозорість бюджетного процесу та підзвітність усіх учасників перед суспільством.

Роль внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту в органах і організаціях, що входять до сфери управління розпорядників бюджетних коштів, також є ключовою для забезпечення ефективного фінансового управління. Внутрішній контроль передбачає комплекс заходів, спрямованих на дотримання законності та ефективності використання коштів, а внутрішній аудит спрямований на вдосконалення управління, виявлення та запобігання незаконному використанню ресурсів.

Держава також встановлює вимоги до подання та розгляду законопроектів, що впливають на показники державного бюджету, забезпечуючи, щоб кожен такий проект супроводжувався відповідним фінансово-економічним обґрунтуванням. Це дозволяє оцінити можливі наслідки для державних фінансів та забезпечити збалансованість бюджету.

Оприлюднення інформації про бюджет, включаючи бюджетні запити, закони про державний бюджет, звітність про його виконання та іншу важливу інформацію, є обов'язковим. Це забезпечує прозорість бюджетного процесу та

доступність інформації для громадськості, сприяючи підвищенню довіри до державних фінансових інституцій та ефективності управління публічними ресурсами [5].

Через введення воєнного стану в Україні відбулися адаптації бюджетних процедур, що стосуються як центрального, так і місцевого рівнів управління. В умовах воєнного стану критично важливим є забезпечення стабільного фінансування державних та місцевих бюджетів для покриття нагальних потреб громадян і збереження функціональності бюджетної системи.

Вже до початку повномасштабної війни були закладені основи для адаптації бюджетного процесу до воєнних умов, передбачаючи перехід на пряме управління виконанням бюджету. Перше введення воєнного стану в незалежній Україні мало місце в 2018 році на термін одного місяця в десяти областях на фоні атаки на українські військові кораблі та захоплення моряків у Азовському морі, що спонукало до реакції з боку тодішнього президента П. Порошенка. Однак, повномасштабний воєнний стан був оголошений по всій країні 24 лютого 2022 року відповідно до указу Президента № 64/2022 [1, с. 23].

Під час воєнного стану процедури бюджетування адаптуються, надаючи перевагу прискоренню дій і зменшенню кількості учасників, задіяних у прийнятті рішень. Українське бюджетне законодавство включає специфічні норми, що активуються при оголошенні воєнного стану, зокрема, збільшення розмірів резервного фонду уряду, який не обмежений певною сумою. До оголошення воєнного стану резервний фонд становив 1% від загального обсягу видатків державного бюджету. Під час воєнного стану його величину встановлює уряд за узгодженням з Верховним Головнокомандувачем ЗСУ, формуючи фонд із коштів, економії видатків та кредитування державного бюджету.

В такі періоди видатки на оборону стають пріоритетними в структурі бюджетних витрат, відсуваючи на другий план соціальні програми. Бюджетний кодекс дозволяє уряду регулювати державні соціальні стандарти, зокрема прожитковий мінімум і мінімальну зарплату, залежно від обсягів доступних бюджетних ресурсів для фінансування військових потреб [34, с. 32].

Система оподаткування також зазнала важливих змін, що вплинули на формування доходної частини державного бюджету. Зазвичай, зміни до Податкового кодексу приймалися до 25 липня року, що передувало бюджетному, з подальшим введенням у дію з нового року. Однак, у воєнний час зміни до податкової політики вносяться частіше, включаючи податкові стимули для підприємництва з метою зниження податкового тиску та сприяння адаптації до сучасних умов, підтримуючи тим самим економіку країни [37, с. 180].

Особливі умови оподаткування було передбачено Законами України: 1) «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану» № 2118-IX; 2) «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів щодо дії норм на період дії воєнного стану» № 2120-IX; 3) «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів щодо дії норм на період дії воєнного стану» № 7190 та інші.

Зміни в законодавстві охоплювали наступне:

1. Введення мораторію на податкові перевірки, за виключенням фактичних та камеральних перевірок у сфері відшкодування ПДВ.

2. Встановлення нульового розміру акцизу на паливо та зниження ставки ПДВ з 20% до 7%, що сприяло стабілізації цін на паливо та забезпеченню транспортування товарів, необхідних для проведення посівної кампанії.

3. Відсутність вимоги подання податкової звітності без застосування штрафів.

4. Відміна фінансових санкцій за порушення у сфері використання касових апаратів, крім операцій з підакцизними товарами [30, с. 65].

5. Звільнення від оподаткування благодійної допомоги на користь Збройних Сил України та підрозділів територіальної оборони.

6. Зниження податкового тиску на бізнес через можливість переходу на спрощену систему оподаткування зі сплатою єдиного податку у 2% від доходу для підприємців з річним доходом до 10 млрд грн, що заміщає сплату податку на прибуток та ПДВ.

7. Для самозайнятих осіб 1 та 2 категорії дозволяється не сплачувати єдиний податок [21, с. 48].

8. Платникам ПДВ дозволено формувати податковий кредит на основі первинних документів без необхідності реєстрації податкових накладних у Єдиному реєстрі.

9. На територіях, що знаходяться під окупацією або де тривають бойові дії, скасовано сплату екологічного податку та земельного податку на 2022 і 2023 роки.

10. Самозайнятим особам дозволено не сплачувати ЄСВ за себе за умови, що вони не є суб'єктами обов'язкового соціального страхування, та встановлено мораторій на перевірки ЄСВ [22, с. 24].

В умовах воєнного стану роль Закону України «Про Державний бюджет України» адаптується до потреби у внесенні регулярних і часто непланованих змін, оскільки ситуація вимагає оперативного реагування. Вплив Верховної Ради на ключові аспекти держбюджету зменшується, посилюється централізоване управління. Бюджетний період може бути переглянутий, тоді як до війни він розпочинався разом із новим календарним роком.

До початку війни, згідно з Бюджетним кодексом, у випадках, коли доходи чи витрати державного бюджету перевищували або не досягали запланованого рівня більше ніж на 15%, уряд мав право вносити корективи. У воєнний період ця вимога не є строгою обов'язковою [38, с. 67].

Ресурси між регіонами перерозподіляються з огляду на військові потреби. В окремих регіонах та громадах діють військові адміністрації. Уряд України, відповідаючи на складну економічну ситуацію та воєнний стан, здійснив переорієнтацію державного бюджету на фінансування військових потреб, соціально важливих та гуманітарних проєктів для підтримки населення та внутрішньо переміщених осіб, а також для забезпечення функціонування критично важливої інфраструктури. В результаті, адаптація бюджетних алокацій у відповідь на воєнні обставини стала ключовою для забезпечення ефективного управління державними фінансами, зосереджуючи зусилля на підтримці ЗСУ, оновленні військового обладнання, підтримці інфраструктури та соціальній допомозі [27].

Таким чином, формування державного бюджету України – це комплексний процес, що забезпечується системою нормативно-правових актів і залучає широкий спектр законодавчих та виконавчих органів влади. В основі цього процесу лежить низка регуляторних документів, що визначають механізми формування, затвердження, виконання та контролю державного бюджету. В умовах воєнного стану процес формування та виконання держбюджету адаптується до нових викликів, зокрема через перегляд пріоритетів видатків на користь оборонних потреб та внутрішньої безпеки, що вимагає гнучкості та оперативності у прийнятті бюджетних рішень. Введення специфічних норм та змін у податкову політику відповідає потребам економічної стабілізації та підтримки населення та бізнесу в цей складний період. Держава також встановлює вимоги до подання та розгляду законопроектів, що стосуються цільових показників державного бюджету, забезпечуючи до кожного такого проекту відповідне фінансово-економічне обґрунтування. Це дає змогу оцінити можливі наслідки для державних фінансів та забезпечити збалансованість бюджету.

Оприлюднення бюджетної інформації є обов'язковим, у тому числі бюджетних запитів, законів про державний бюджет, звітів про виконання бюджету та іншої важливої інформації. Це забезпечує прозорість бюджетного процесу та можливість громадськості отримувати інформацію, сприяє підвищенню довіри до фінансових установ країни та ефективності управління державними ресурсами [5].

У зв'язку з введенням в Україні воєнного стану як центральна, так і місцева влада внесли корективи у свій бюджетний порядок. В умовах воєнного стану вкрай важливо забезпечити стабільне фінансування державного та місцевих бюджетів для задоволення нагальних потреб громадян та працездатності бюджетної системи.

Ще до початку тотальної війни були закладені основи адаптації бюджетного процесу до умов воєнного часу, підготовлено підґрунтя для переходу виконання бюджету до прямого управління. У 2018 році незалежна Україна вперше запровадила місячний воєнний стан у десяти областях, що викликало реакцію України після нападів на українські військові кораблі та захоплення моряків в Азовському морі. Тодішній президент Петро Порошенко. Однак Указом

Президента № 64/2022 24 лютого 2022 року по всій країні оголошено загальний воєнний стан [1, с.11].

Під час воєнного стану бюджетний процес скорегували на користь пришвидшення дій та зменшення кількості суб'єктів прийняття рішень. Бюджетне законодавство України містить окремі положення щодо введення в дію при оголошенні воєнного стану, зокрема збільшення розміру державного резервного фонду без обмеження його певною сумою. До оголошення воєнного стану резерв становив 1% від загальних видатків державного бюджету. На період воєнного стану фонд складається з коштів, заощаджень і позик до державного бюджету, розмір яких визначається за погодженням між урядом і Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил.

У такі часи витрати на оборону стають пріоритетними у структурі бюджетних видатків, а соціальні програми відходять на другий план. Закон про бюджет дозволяє уряду регулювати національні соціальні стандарти, зокрема прожитковий мінімум і мінімальну заробітну плату, виходячи з обсягу бюджетних ресурсів, доступних для фінансування військових потреб [34, с.17].

Важливі зміни відбулися і в податковій системі, що вплинуло на формування дохідної складової державного бюджету. Як правило, зміни до податкового законодавства приймаються до 25 липня року, що передують бюджетному, і вводяться в дію з нового року. Проте у воєнний час частіше відбувалися зміни податкової політики, зокрема податкові пільги для підприємництва, щоб зменшити податковий тиск і сприяти адаптації до сучасних умов, таким чином підтримуючи національну економіку [37, с.14].

Законодавство України передбачає особливі умови оподаткування: 1) «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та звітності в період воєнного стану» № 2118-IX; 2) «Про внесення змін до Податкової Кодекс України та інші закони з питань оподаткування та звітності на період воєнного стану» № 2120-IX 3) «Законодавчий акт про внесення змін до Податкового кодексу України та інших нормативно-правових актів на період воєнного стану»; No 7190 та ін.

Законодавчі зміни включають наступне:

1. Зупиняються податкові перевірки, крім фактичних та камеральних перевірок у сфері відшкодування ПДВ.
2. Запровадити нульовий податок на споживання палива та знизити ставку податку на додану вартість з 20% до 7%, що сприятиме стабілізації цін на паливо та забезпеченню транспортування необхідних для посіву матеріалів.
3. Неподання необхідної податкової декларації без штрафних санкцій.
4. Скасування фінансових санкцій за правопорушення у сфері використання контрольно-касових апаратів, крім суб'єктів господарювання з підакцизними товарами [30, с. 14].
5. Благодійна допомога Збройним Силам і Вітчизняним військам України не оподатковується.
6. Зменшення податкового тиску на бізнес, оскільки можливий перехід на спрощену систему оподаткування з фіксованим податком у розмірі 2% від доходу для підприємців, річний дохід яких не перевищує 10 млрд грн, заміна сплати податку на прибуток і вартість- доданий податок.
7. Самозайняті особи 1 та 2 категорій не мають права сплачувати єдиний податок [21, с.17].
8. Платники ПДВ можуть отримати податковий кредит на підставі первинних документів без реєстрації податкових накладних в єдиному реєстрі.
9. Території, які окуповані або на яких тривають бойові дії, скасовують сплату екологічного та земельного податків на 2022 та 2023 роки.
10. Самозайняті особи не можуть сплачувати ЄСВ за себе, якщо вони не підлягають загальнообов'язковому соціальному страхуванню та перевірка ЄСВ призупинена [22, с.10].

В умовах воєнного стану роль Закону України «Про Державний бюджет України» адаптувалася до потреб регулярних і часто незапланованих змін, оскільки ситуація вимагала негайного реагування. Зменшується вплив Верховної Ради на

ключові аспекти державного бюджету і посилюється централізоване управління. Бюджетні періоди можуть бути змінені, а довоєнні періоди починаються з нового календарного року.

До початку війни, відповідно до Закону про бюджет, уряд мав право вносити коригування, коли доходи або видатки національного бюджету перевищували або падали більш ніж на 15% нижче запланованого рівня. У воєнний час ця вимога суворо не виконується [38, с.11].

Перерозподіл ресурсів між регіонами відповідно до військових потреб. Військова адміністрація діє в певних районах і населених пунктах. У зв'язку зі складною економічною ситуацією та воєнним станом український уряд скоригував державний бюджет на фінансування військових потреб, соціально важливих гуманітарних проектів для підтримки населення та внутрішньо переміщених осіб, забезпечення функціонування критичної інфраструктури. Тому пристосування бюджетних асигнувань до військової ситуації стало ключовим для забезпечення ефективного управління державними фінансами, зосередившись на підтримці збройних сил, оновленні військової техніки, підтримці інфраструктури та соціальній допомозі [27].

Таким чином, формування державного бюджету України є складним процесом, що забезпечується системою нормативних законів і підзаконних актів із залученням широкого кола законодавчих та адміністративних органів влади. Цей процес базується на низці нормативних документів, які визначають механізми формування, затвердження, виконання та контролю державного бюджету. В умовах воєнного стану процес формування та виконання державного бюджету адаптувався до нових викликів, зокрема шляхом перегляду пріоритетів видатків на користь потреб оборони та внутрішньої безпеки, що вимагало гнучкості та оперативності бюджетних рішень. Запровадження певних нормативних актів та змін у податковій політиці відповідає потребам стабілізації економіки та підтримки населення та бізнесу в цей складний період.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ РОЛІ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ У ВИКОНАННІ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

**2.1. Індикатори та показники, що характеризують державний бюджет
як інструмент реалізації економічної політики**

Державний бюджет є важливим інструментом реалізації економічної політики, оскільки дозволяє уряду цілеспрямовано розподіляти фінансові ресурси для досягнення макроекономічної стабільності, стимулювання економічного зростання та забезпечення соціальної справедливості.

Бюджетна політика є головним інструментом впливу на ВВП задля досягнення стабілізації та економічного зростання країни, оскільки ВВП є одним із найголовніших індикаторів розвитку економіки. Відтак розглянемо динаміку обсягів основного показника економіки країни – ВВП (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Динаміка обсягів номінального та реального ВВП України, млн грн.

Показники	Номінальний ВВП (в фактичних цінах)	Реальний ВВП (в цінах попереднього року)	Різниця	
			млн грн	%
2013	1408889	1304064	-104825	-7,4
2014	1454931	1410609	-44322	-3,0
2015	1566728	1365123	-201605	-12,9
2016	1979458	1430290	-549168	-27,7
2017	2383182	2034430	-348752	-14,6
2018	2982920	2445587	-537333	-18,0
2019	3558706	3083409	-475297	-13,4
2020	3974564	3675728	-298836	-7,5
2021	4194102	3818456	-375646	-9,0
2022	5459574	4363582	-1095992	-20,1

Джерело: побудовано автором на основі [29]

За аналізований період (2013-2022 рр.) спостерігається тенденція до щорічного зростання обсягу номінального ВВП з 1 408 млрд грн до 5 459 млрд грн. Загальний обсяг приросту за 2013-2021 рр. становить 287,5%. Однак, у 2022 році, внаслідок повномасштабного вторгнення та російського енергетичного терору, падіння реального ВВП склало 30,3%, а в абсолютному вираженні обсяг реального ВВП склав 4 825 млрд грн.

У 2023 році, за різними оцінками, реальний ВВП України виріс на 5-5,5%. Це відновлювальне зростання після стрімкого падіння на 28,8% у 2022 році. Попри процес відновлення, розмір ВВП досі близько на 25% менше, порівняно з 2021

роком. У першому кварталі 2023 року ВВП ще спадав, але решту три квартали – зростав. Зростання ВВП відбувалося на тлі низької бази порівняння у 2022. Протягом усіх кварталів 2023 року рівень реального ВВП залишався нижчим порівняно з рівнем у аналогічних кварталах 2021 року.

Згідно з прогнозами НБУ, у 2024 та 2025 роках очікується відновлення стійкого економічного зростання України, з ВВП на рівні 7 085 млрд грн у 2024 році та 8 175 млрд грн у 2025 році. Позитивна динаміка економіки прогнозується завдяки зниженню безпекових ризиків, відновленню виробничих потужностей та активізації внутрішнього попиту (рис. 2.1) [29].

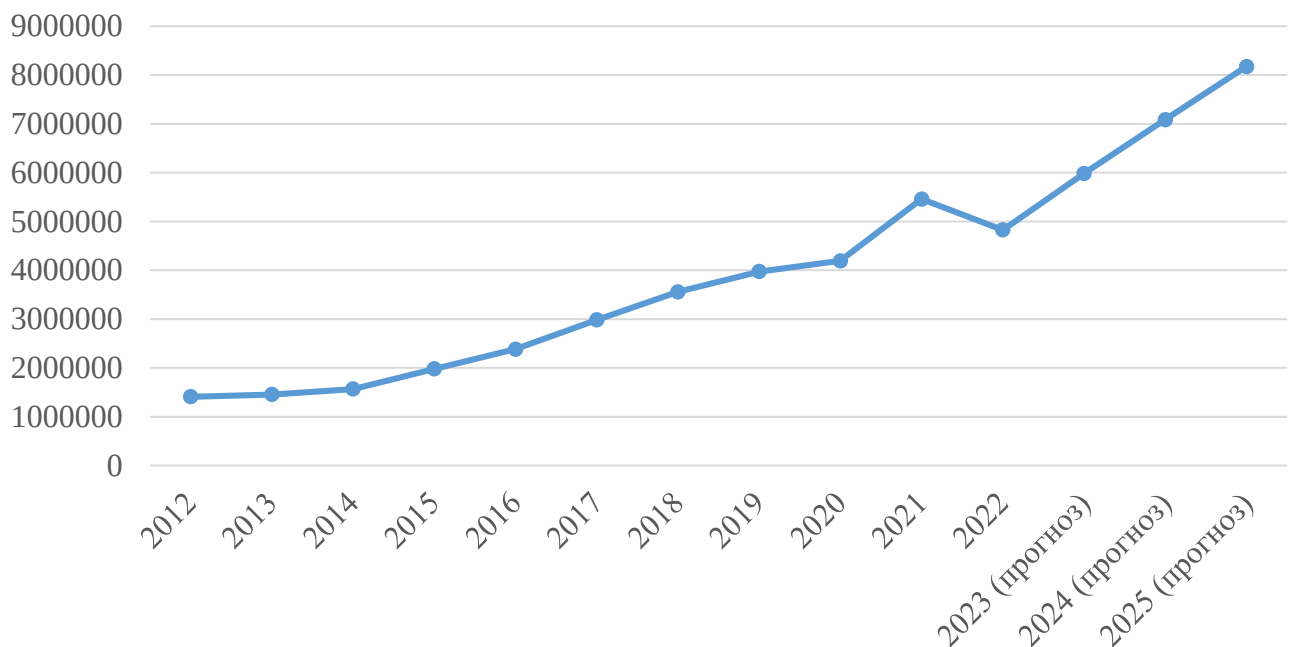

Рисунок 2.1 – Динаміка обсягу номінального ВВП України за 2012-2025 рр., млн грн .

Джерело : побудовано автором на основі [29]

Також, доцільно відзначити, що з табл. 2.1 простежується розбіжність між зростанням величини номінального та реального ВВП, причиною якої є високі темпи інфляції, що характеризує зміни загального рівня цін на товари та послуги, які купує населення для невиробничого споживання (рис. 2.2).

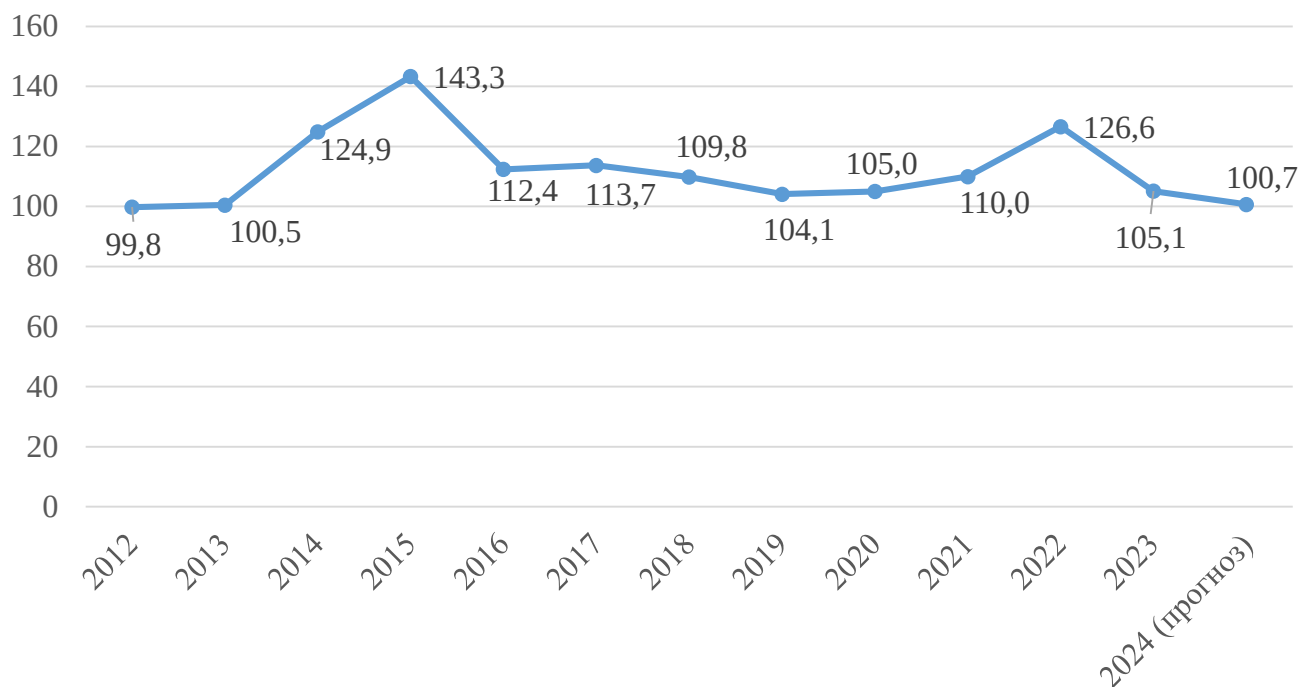

Рисунок 2.2 – Динаміка індексу інфляції в Україні за 2012-2024 рр., %.

Джерело :побудовано автором на основі [29]

Доцільно відзначити, що динаміка індексу інфляції на протязі 2012-2023 рр. є досить неоднорідною. Так, найбільшого піку цей показник зазнав в 2015 р. – 143,3%, а найменшого – 99,8% в 2012 р. У 2023 році індекс інфляції в Україні становив на рівні 2020 року – 105,1%. За прогнозами НБУ у 2024 році індекс інфляції очікується на рівні 100,7%.

Попри складну ситуацію, яка склалася в економіці України внаслідок повномасштабного російського вторгнення, обмежених можливостей щодо надходження коштів до державного та місцевих бюджетів, різкого зростання потреби у бюджетних видатках, уряд України у 2023 році продовжував задовольняти першочергові потреби держави у сфері національної безпеки та оборони, забезпечував соціальну підтримку населення та фінансово підтримував бізнес.

Проаналізуємо динаміку виконання державного бюджету України – бюджету війни в розрізі доходної та видаткової її частин за 10 років (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 – Виконання державного бюджету України за 2012-2023 рр., млн грн .

Роки	Доходи		Видатки		Кредитування		Сальдо (дефіцит бюджету)	
	млн грн	% ВВП	млн грн	% ВВП	млн грн	% ВВП	млн грн	% ВВП
2012	346054,0	24,56	395681,5	28,08	3817,7	0,27	-53445,2	-3,79
2013	339180,3	23,31	403403,2	27,73	484,7	0,03	-64707,6	-4,45
2014	357084,2	22,79	430217,8	27,46	4919,3	0,31	-78052,8	-4,98
2015	534694,8	27,01	576911,4	29,14	2950,9	0,15	-45167,5	-2,28
2016	616274,8	25,86	684743,4	28,73	1661,6	0,07	-70130,2	-2,94
2017	793265,0	26,59	839243,7	28,13	1870,9	0,06	-47849,6	-1,60
2018	928108,3	26,08	985842,0	27,70	1514,3	0,04	-59247,9	-1,66
2019	998278,9	25,12	1072891,5	26,99	3437,0	0,09	-78049,5	-1,96
2020	1076016,7	25,66	1288016,7	30,71	5096,1	0,12	-217096,1	-5,18
2021	1296852,9	23,75	1490258,9	27,30	4531,4	0,08	-197937,4	-3,63
2022	1422395,6	30,40	2648423,3	56,66	-3326,0	-0,07	-1226027,7	-26,51
2023	2671998,0	-	4014418,1	-	-9309,5	-	-1333110,7	-

Джерело: побудовано автором на основі[29]

З табл. 2.2 бачимо, що доходи державного бюджету у 2022 році збільшились і склали 1 422 млрд грн або 30,4% ВВП, що на 9,7% більше 2021 року. В свою чергу, у 2022 році касові видатки державного бюджету були здійснені в рекордному обсязі 2 648 млрд грн або 56,66% ВВП, що на 77,7% більше минулого року. Разом з тим, державний бюджет за 2022 рік було виконано з дефіцитом у сумі 1 226 млрд грн.

Згідно з доступними даними, у 2023 році доходи державного бюджету України значно зросли та склали 2 671 млрд грн. Однак, касові видатки державного бюджету також продемонстрували ріст, досягнувши 4 014 млрд грн. Це зумовило формування дефіциту державного бюджету на рівні 1 333 млрд грн. Такий стан справ вказує на продовження тенденції збільшення видатків держави, що пов'язано з потребами у фінансуванні соціальних програм та інфраструктурних проєктів, а також з викликами, спричиненими зовнішніми та внутрішніми чинниками [29].

Проілюструємо отримані дані щодо виконання державного бюджету України за 2012-2023 рр. на рис. 2.3.

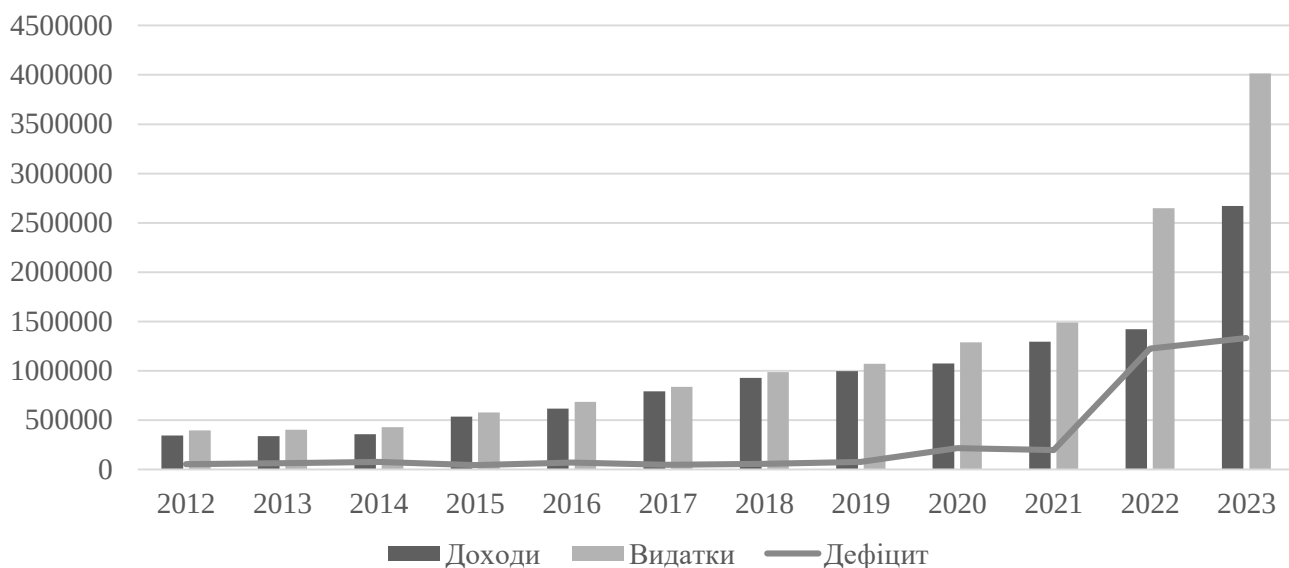

Рисунок 2.3 – Виконання державного бюджету України, млн грн .

Джерело: побудовано автором на основі[29]

З рис. 2.3 бачимо, що доходи, отримані у 2023 році, були недостатніми для покриття видаткової частини. Дефіцит державного бюджету фінансувався переважно за рахунок іноземних грантів та іноземних кредитів, монетарного фінансування НБУ та військових облігацій. Така ситуація посилює залежність країни від зовнішнього фінансування, що може накладати обмеження на майбутнє фінансове планування та реалізацію довгострокових стратегій розвитку.

Відбулося зменшення перерозподілу ВВП через державний бюджет, а це означає, що більше коштів залишається у бізнесу та громадян (рис. 2.4).

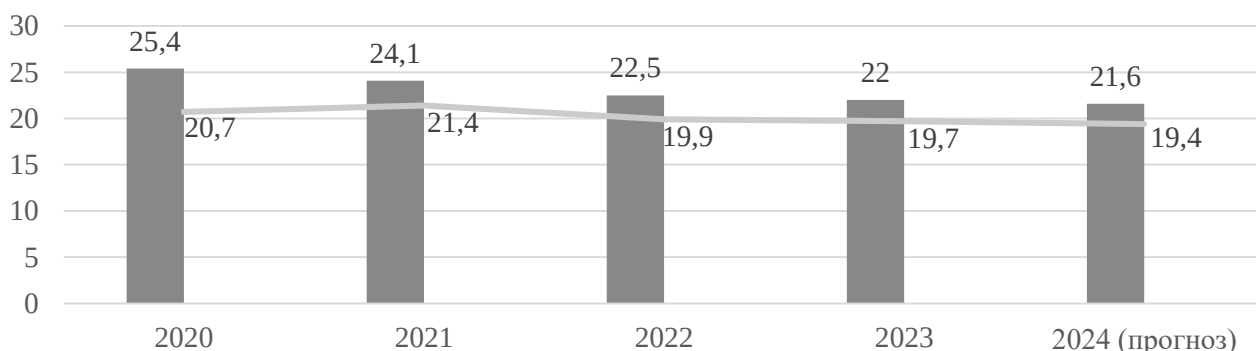

Рисунок 2.4 – Перерозподіл ВВП через доходи державного бюджету (без врахування міжбюджетних трансфертів).

Джерело: побудовано автором на основі [29]

Величина сукупного державного боргу на протязі 2015-2023 рр. значно перевищувала розмір, передбачений граничним правилом (60% ВВП), що діяло до повномасштабного вторгнення. Проте, відповідно до статті 18 Бюджетного кодексу України внаслідок війни, дія цього фінансового правила була призупинена [5].

Досліджуючи структуру державного боргу України на протязі 2014-2023 рр. можемо відзначити, що основу державного боргу України складає саме зовнішній борг на протязі всіх аналізованих роках (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Структура державного та гарантованого державою боргу України .

Роки	Зовнішній борг		Внутрішній борг	
	млн грн	Частка, %	млн грн	Частка, %
2014	300 076,1	51,2	286 044,9	48,8
2015	612 137,2	55,6	489 025,8	44,4
2016	1 043 124,1	66,3	529 894,9	33,7
2017	1 241 015,6	64,3	688 743,4	35,7
2018	1 375 103,5	64,2	766 910,5	35,8
2019	1 399 318,6	64,5	769 218,4	35,5
2020	1 569 129,4	61,5	982 794,6	38,5
2021	1 619 949,9	60,6	1 051 880,1	39,4
2022	2 747 217,7	67,5	1 324 466,3	32,5
2023	3 863 010,0	69,9	1 656 500,0	30,1

Джерело: побудовано автором на основі [29]

Станом на 31 грудня 2023 року загальний державний та гарантований державою борг України становив 5 519,51 млрд грн, або 145,32 млрд дол. Загальний борг) – гарантований борг), тобто 101,71 млрд доларів, гарантований державою – 1656,5 млрд гривень (30,01%) або 43,61 млрд доларів.

Державний борг України становить 5188,09 млрд грн (94,00% загального державного та гарантованого державою боргу), або 136,59 млрд доларів США. Зовнішній борг країни становив 3,60039 млрд гривень (65,23% загального державного та гарантованого державою боргу), або 94,79 млрд доларів США. Внутрішній борг країни становить 1587,7 млрд грн (28,77% загального державного та гарантованого державою боргу), або 41,8 млрд дол.

Рисунок 2.5 – Структура державного та гарантованого державою боргу України (за типом кредитора) у 2023 році, % від загального обсягу .

Джерело: побудовано автором на основі [29]

Розглянемо структуру державного боргу за валютами погашення (рис. 2.6).

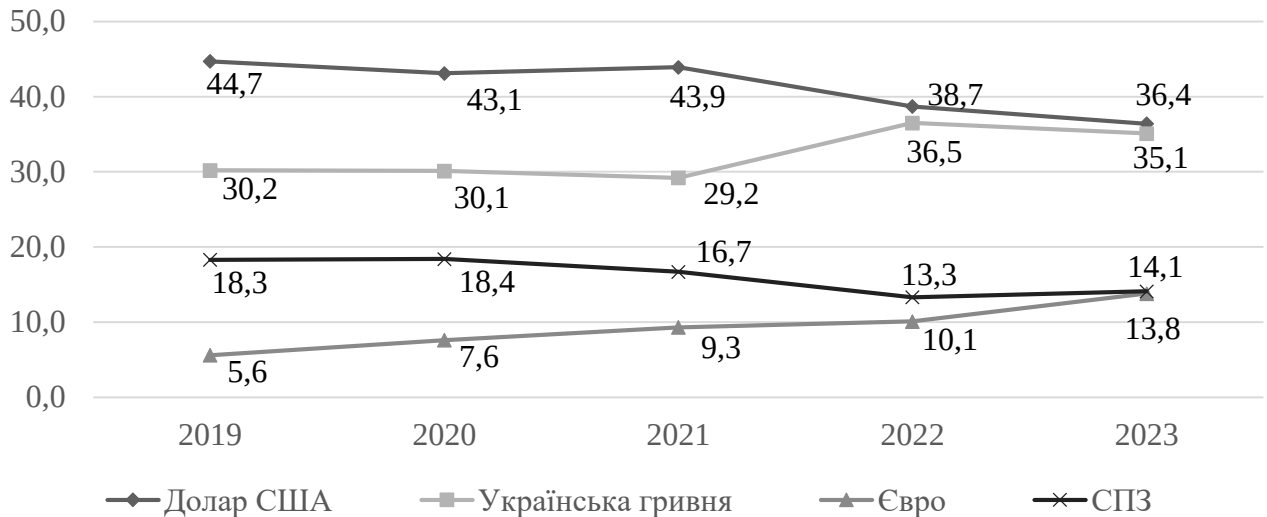

Рисунок 2.6 – Структура державного боргу за валютами погашення, %.

Джерело: побудовано автором на основі [29]

Протягом 2019-2021 років найбільшою складовою є борг у доларах США – 43,1-44,7%. Частка спеціальних прав запозичення (СПЗ) Міжнародного валютного фонду також є великою, демонструючи тенденцію до зниження з 18,3% у 2019 році до 14,1% у 2023 році протягом аналізованого періоду. Навпаки, частка євро демонструє тенденцію до зростання з 5,6% у 2019 році до 13,8% у 2023 році. Частка вітчизняної гривні знаходиться на рівні 30-35%.

Як видно, динаміка різноманітних показників та показників державного бюджету в Україні за останні роки свідчить про значний вплив на економічну політику країни зовнішніх факторів, особливо військових дій та геополітичної ситуації. Незважаючи на виклики, уряд продовжує вживати заходів для забезпечення макроекономічної стабільності, підтримки соціальної сфери та відновлення інфраструктури. Важливу роль у цьому процесі відіграють міжнародні партнери, які допомагають пом'якшити наслідки кризи та сприяють поступовому відновленню економічного зростання. Однак велике боргове навантаження, значна

частина якого складається із зовнішніх запозичень, вимагає від урядів розробки та впровадження ефективних стратегій управління державним боргом і пошуку шляхів зменшення залежності бюджету від зовнішнього фінансування.

2.2. Роль державного бюджету у забезпеченні соціальних програм та інфраструктурних проєктів

Державний бюджет є важливим інструментом реалізації урядом економічної та соціальної політики. Він не лише відображає фіскальні пріоритети країни на певний період часу, а й відіграє ключову роль у забезпеченні соціальних програм та розвитку інфраструктури. Зважаючи на це, аналіз доходів і видатків державного бюджету може дати глибше розуміння того, як розподіляються ресурси для задоволення потреб громадян і підтримки сталого розвитку країни [13, с.14]. 195].

Зважаючи на найбільшу частину доходів держбюджету, ключовими у 2023 році є грантові надходження від міжнародних партнерів (434 млрд грн), власні надходження бюджетних установ (812,3 млрд грн), ПДВ (58,08 млрд грн). Млрд. Грн.) тощо. (рис. 2.7).

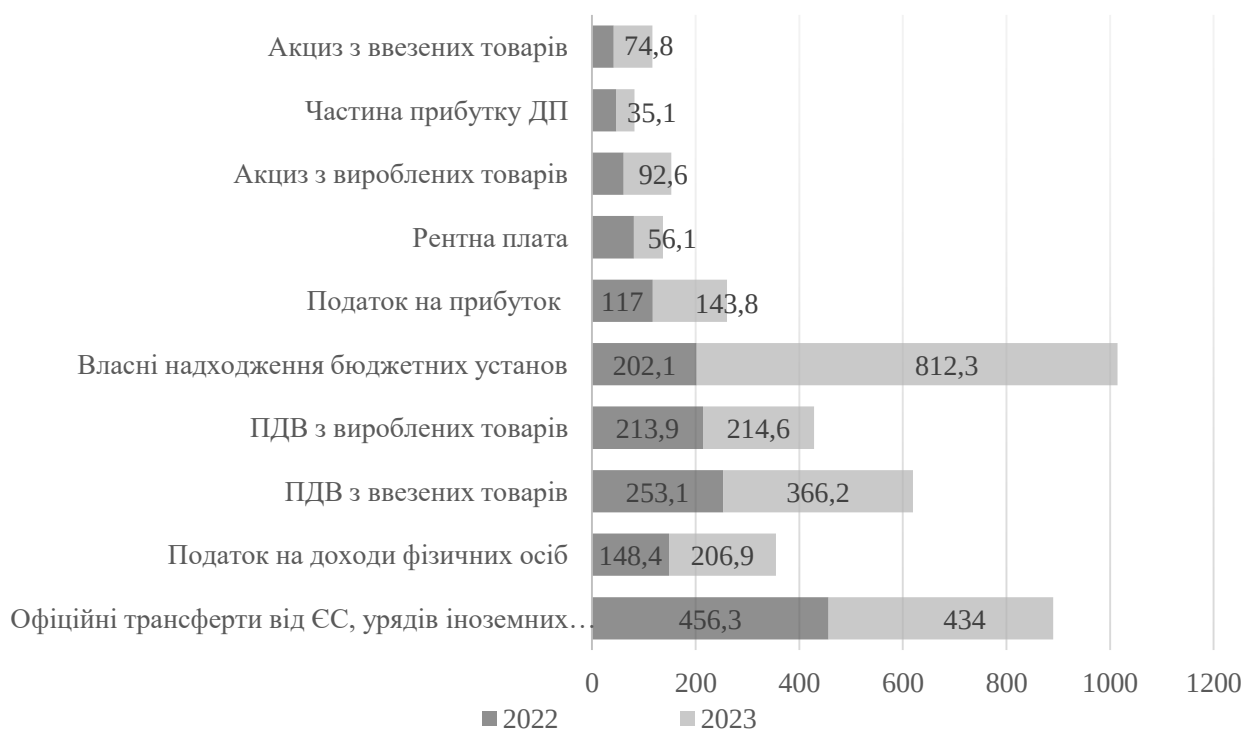

Рисунок 2.7 – Найбільші надходження до державного бюджету за 2022-2023 рр. (загальний та спеціальний фонди із трансфертами), млрд грн .

Джерело :побудовано автором на основі [29]

У 2023 році дохідна складова державного бюджету України сильно постраждала через обставини, пов'язані з триваючим військовим конфліктом. Основні фактори, що обмежують дохід, включають:

1. Знищити важливі промислові об'єкти, такі як нафтопереробні та металургійні заводи, а також інфраструктуру та енергетичні об'єкти.
2. Логістичні труднощі, особливо блокада пунктів пропуску на кордоні з Польщею та обмеження експорту, призвели до падіння річного експорту на 18%.
3. Повернення ПДВ минулого року відбудеться на початку 2023 року, зменшивши залишок на 21,3 млрд грн.
4. Операції з імпорту природного газу звільняються від оподаткування податком на додану вартість.
5. Збільшити імпорт військової продукції та звільнити її від податків.
6. Відновити податок на пальне, акцизний податок і податок на додану вартість, а також повернутися на загальну систему оподаткування окремих категорій підприємців.
7. Падіння світових цін на вуглеводні, зокрема природний газ, вплинуло на рентні платежі.
8. Незважаючи на підвищення акцизів, виробництво та попит на сигарети зросли.
9. Безповоротна фінансова допомога від міжнародних партнерів[29].

Внаслідок війни Україна продовжує зазнавати величезних втрат у всіх сферах економіки, суспільства та фінансової системи. У відповідь на ці безпрецедентні виклики уряд у 2023 році зосереджується на фінансуванні оборони, соціальному забезпеченні та відбудові критичної інфраструктури, зберігаючи лідерство в економічному процесі та забезпечуючи макроекономічну та фінансову стійкість.

У 2023 році зусиллями та підтримкою наших міжнародних союзників нам вдалося забезпечити адекватне та своєчасне фінансування в усіх ключових сферах: виплата пенсій та соціальних виплат, зарплати лікарям та вчителям, національна безпека, оборона, охорона здоров'я, освіта Spend ETC .

Видатки державного бюджету у 2023 році зростуть на 48,4% порівняно з 2022 роком і становитимуть 62,1% ВВП. Це збільшення пов'язане насамперед із збереженням потреб у фінансуванні сектору оборони та безпеки до 2023 року. У результаті виконання державного бюджету за 2023 рік показало колосальний дефіцит у 1336,8 млрд грн, але це відбулося в рамках закону про державний бюджет України на 2023 рік.

З урахуванням запропонованих розпорядниками коштів фонду Держбюджету змін за спеціальним фондом абсолютний обсяг касових видатків Державного бюджету України у 2023 році становить 4014,8 млрд грн, що еквівалентно 93,6% річного плану.

Видатки державного бюджету у 2023 році порівняно з 2022 роком зросли на 1309,1 млрд грн, або на 48,4% (рис. 2.8).

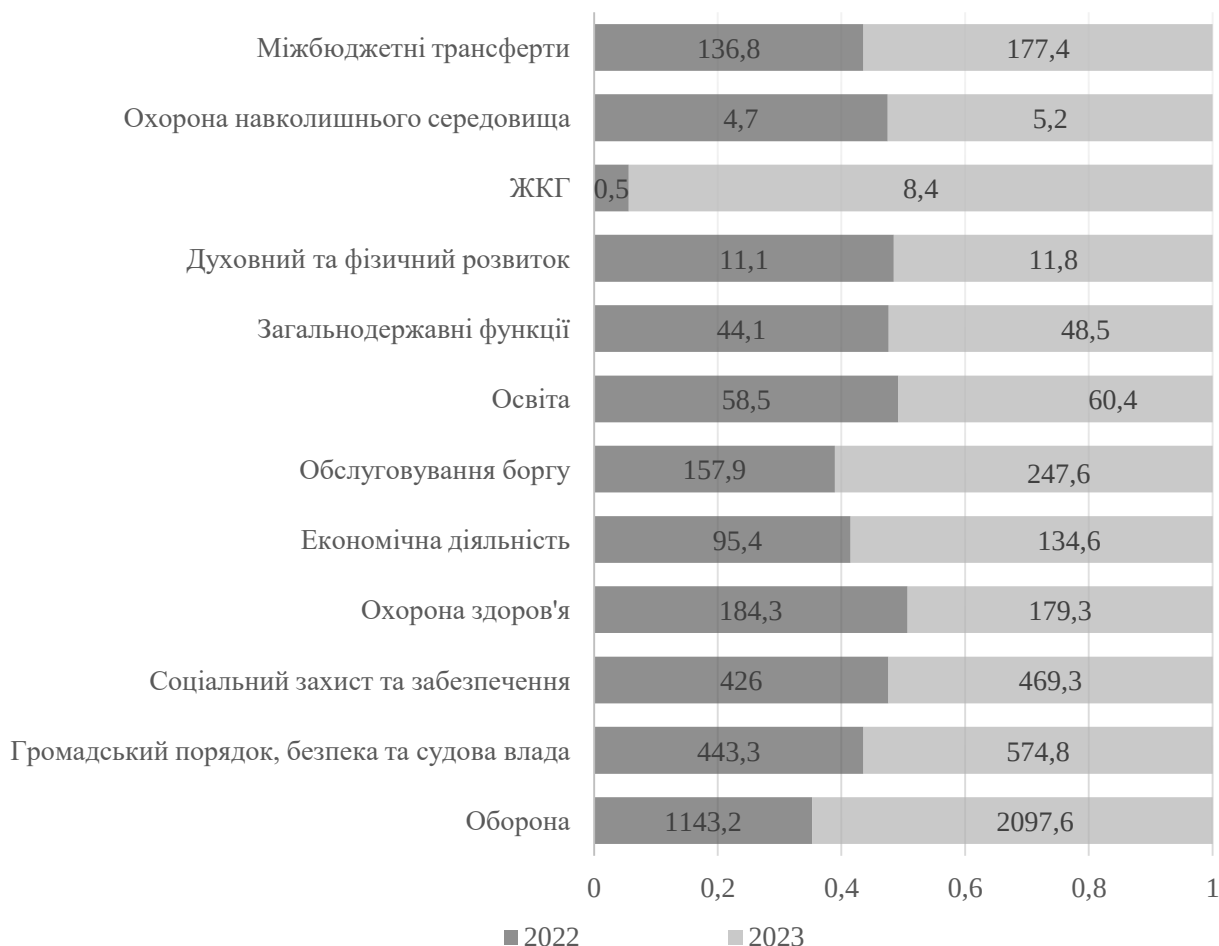

Рисунок 2.8 – Видатки бюджету за функціональною класифікацією за 2022-2023 рр., млрд грн .

Джерело: побудовано автором на основі [29]

У 2023 році касові видатки загального фонду держбюджету становитимуть 3 034,3 млрд гривень, що на 623,1 млрд гривень більше порівняно з 2022 роком, або на 25,8%. Рівень виконання плану видатків загального фонду склав 98,1% (-59,9 млрд. Грн.). Основними факторами, що вплинули на невиконання запланованих видатків загального фонду державного бюджету за звітний період, були видатки на обов'язкові соціальні потреби, економія від обслуговування державного боргу та затримки уряду. Відповідальність за підготовку та затвердження документів, необхідних для здійснення видатків, у тому числі щодо забезпечення національної безпеки і обороноздатності, покладається на головного розпорядника бюджетних коштів [29].

В умовах продовження бойових дій головним пріоритетом бюджету є фінансування витрат на забезпечення потреб установ сектору безпеки і оборони, пов'язаних із відсіччю широкомасштабній російській агресії (рис. 2.9).

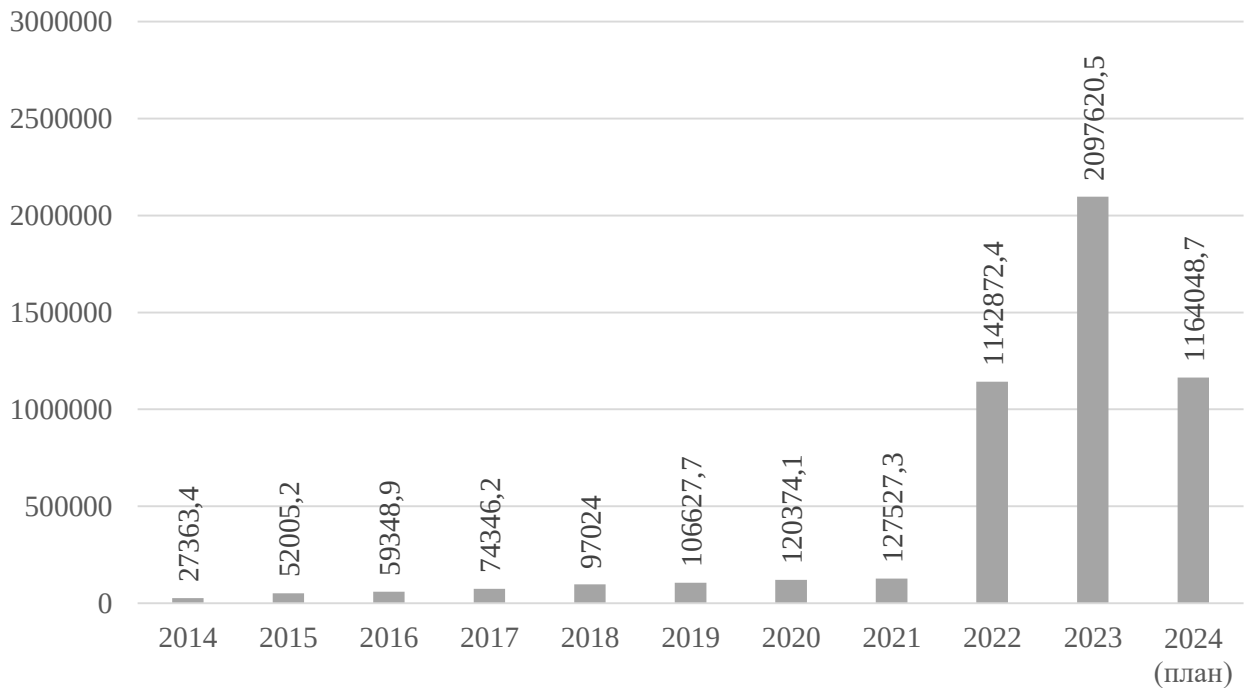

Рисунок 2.9 – Видатки бюджету на оборону за 2014-2024 рр., млн грн . Джерело: побудовано автором на основі[29]

Таким чином, у 2023 році на забезпечення національної безпеки і оборони буде спрямовано 2 648,9 млрд грн загальних ресурсів (у тому числі державні гарантії – 12,1 млрд грн), що становить 41% ВВП, збільшившись порівняно з 2022 роком на 1 111,4 млрд грн. У 2017 році із загального фонду держбюджету спрямовано 1 843,8 млрд гривень, які в основному використані за такими напрямками:

- Грошове забезпечення військовослужбовців, рядового і начальницького складу, міліції та заробітна плата службовців

(з нарахуваннями) обсяг установ сектору безпеки і оборони становив 1 128,9 млрд грн;

- закупівля, обслуговування та ремонт продукції військового призначення, військової техніки, озброєння, боєприпасів, продукції оборонного призначення на суму 426,5 млрд. гривень;

- придбання необхідних матеріалів, обладнання та інвентарю (паливно-мастильні матеріали, транспортні запчастини), засобів індивідуального захисту (каска, бронежилети та інше спорядження) тощо на суму 71,7 млрд. грн.;

- забезпечення харчуванням військовослужбовців, осіб начальницького складу та працівників міліції на суму 42,5 млрд грн;

- Придбання автомобілів, транспортних засобів, обладнання та інших предметів довгострокового користування на суму 28,6 млрд. Грн. [29].

Відповідно до закону України «Про державний бюджет України на 2024 рік» видатки Міністерства оборони сягнуть 1 трильйона 164 048 000 728 400 гривень. \$862 млрд, або 74,1% – на утримання військовослужбовців Збройних Сил України та спеціальних транспортних служб країни. Кошти будуть спрямовані на матеріальне забезпечення та виплату заробітної плати, харчування, придбання форменого одягу, амуніції та засобів індивідуального захисту вітчизняних виробників, а саме:

- 265,4 млрд грн, або 22,8% – на придбання озброєння, техніки, безпілотників та боєприпасів, а також ремонт пошкодженої під час бойових дій техніки;

- 36 мільярдів гривень, або 3,1% – на експлуатаційні витрати та відновлення інфраструктури Збройних Сил;

- 663,7 млн грн або 0,06% - забезпечує функціонування установ Міноборони [33].

У 2023 році видатки держбюджету на обслуговування боргу та державні похідні платежі (класифіковані за видатковою функцією) становили 247,6 млрд гривень, збільшившись порівняно з 2022 роком на 89,8 млрд гривень, або на 56,9%.

У 2023 році видатки на заробітну плату та нарахування працівників бюджетної сфери становили 1235,1 млрд грн, збільшившись порівняно з 2022

роком на 240,7 млрд грн, тобто у 24,2 раза (табл. 2.4). Відповідне збільшення витрат пов'язане із суттєвим збільшенням обсягів гарантій фінансування військ.

Таблиця 2.4 – Видатки Державного бюджету України у 2023 році за економічною класифікацією.

Статті видатків	2023 рік, факт	Темп росту до 2022 року, %
Всього видатків, у тому числі:	4 014,8	148,4
Оплата праці і нарахування на заробітну плату	1 235,1	124,2
Медикаменти та перев'язувальні матеріали	13,7	104,8
Продукти харчування	45,0	136,8
Оплата комунальних послуг та енергоносіїв	16,4	115,6
Поточні трансферти підприємствам, органам державного управління інших рівнів та урядам іноземних держав та міжнародним організаціям	213,8	113,4
Соціальне забезпечення	534,1	104,8
Капітальні видатки	208,9	236,3

Джерело: побудовано автором на основі [29]

У 2023 році касові видатки державного бюджету на соціальну підтримку та соціальний захист склали 461 млрд грн. Основна увага приділяється підтримці тих, хто опинився у скрутному становищі через війну, втрату доходу та роботи.

Отже, в умовах воєнного стану передбачені фінансові ресурси для виплати соціальних допомог з урахуванням розміру прожиткового мінімуму (2589 гривень) на одну особу в місячному розмірі та основних соціальних і демографічних груп населення:

- Діти до 6 років – 2272 грн.;
- Діти від 6 до 18 років – 2833 грн.;
- Працездатні особи – 2684 грн.;
- Особа недієздатна – 2093 грн.

Рівень прожиткового мінімуму, який надається відповідно до Закону «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» у відсотковому співвідношенні до прожиткового мінімуму для основних соціальних і демографічних груп населення, становить: для працездатних осіб – 45% для;

особам, які втратили працездатність, та особам з інвалідністю – 100 % розміру прожиткового мінімуму [29].

На соціальні виплати понад 5 млн пільговиків спрямовано 138,9 млрд грн, а саме:

- Виплата житлової допомоги внутрішньо переміщеним особам – 73,4 млрд.грн. Порядок, механізми, умови та нормативи призначення та виплати житлової субсидії внутрішньо переміщеним особам визначені постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 332 «Деякі питання виплати житлової субсидії внутрішньо переміщені особи». Переселенці» № 709 від 11.07.2023 «Деякі питання забезпечення внутрішньо переміщених осіб» Щомісячно виплачується допомога на проживання внутрішньо переміщеним особам у таких розмірах: особам з інвалідністю та дітям – 3000 гривень; – 2000 грн.;
- Виплата соціальних допомог і компенсацій, особливо інвалідам та дітям-інвалідам з дитинства, особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам, громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, - 29,3 млрд.гривень;
- На соціальний захист дітей та сімей – 24,2 млрд.гривень;
- Підтримка малозабезпечених сімей – 12 млрд грн [29].

При цьому забезпечено безперебійне фінансування у 2023 році виплати соціальних допомог та житлових субсидій, у тому числі на оплату комунальних послуг та придбання твердого та рідкого палива побутового та скрапленого газу. Крім того, в опалювальний сезон 2023-2024 років запущено пілотний проект щодо додаткової фінансової підтримки тих, хто отримує пільги та субсидії на придбання твердого палива. На це в державному бюджеті України передбачено 35,5 мільярда гривень.

Усі кошти спрямовані на соціальні виплати та житлові пільги в повному обсязі, як подано.

У 2023 році пенсії виплачуватимуться в повному обсязі та своєчасно відповідно до вимог чинного законодавства.

У 2023 році касові видатки державного бюджету на виплату грошового забезпечення для підвищення пенсій, надбавок та пенсійного плану, а також дефіцит Пенсійного фонду досягли 100% планового показника, тобто 273,7 мільярда гривень, зокрема у держбюджеті передбачено коштів – 1 8 млрд.грн.

У 2023 році, як і в попередні роки, буде проіндексовано пенсії всім пенсіонерам, а також вперше проіндексовано пенсії 19,4 тис. Колишніх державних службовців, науковців, працівників органів місцевого самоврядування тощо.

До Дня Незалежності України на виплату одноразової матеріальної допомоги ветеранам і жертвам нацистських репресій було витрачено понад 1 мільярд гривень[29]. Крім того, у 2023 році особлива увага приділятиметься соціальному захисту інвалідів та дітей з інвалідністю.

Загальний обсяг касових видатків державного бюджету на соціальне забезпечення осіб з інвалідністю становить 3,4 млрд грн (з них 200 млн грн – спеціальні кошти), з них 3,1 млрд – на забезпечення протезно-ортопедичними виробами та допоміжними засобами. Оздоровлення окремих категорій осіб грн

З метою реформування системи соціального обслуговування та наближення соціальних послуг до незахищених верств населення, які потребують і не можуть самотійно подолати труднощі, у 2023 році було запущено пілотний проект, кошти якого використовуються у складі бюджету «Соц. Програма «Захист громадян, які перебувають у складних життєвих обставинах», зокрема:

- Щодо надання окремих соціальних послуг громадянам похилого віку та внутрішньо переміщеним особам з інвалідністю, які перебувають у скрутних умовах у лікувальних закладах, що належать до сфери управління Мінсоцполітики (КМУ від 03.10.2023 № 248), касові видатки на 2023 рік є 2890 Вангрівна;
- Запровадження соціальних послуг у формі договорів про надання соціального супроводу військовослужбовців військових частин Збройних Сил та членів їх сімей (постанова Кабінету Міністрів України від 03 жовтня 2023 року № 10 1050), з касові видатки у 2023 році 600 тис.грн.;

- Про запровадження комплексних соціальних послуг для створення сталого розвитку (постанова Кабінету Міністрів України від 03.10.2023 № 1049) [29].

У 2023 році на підтримку ветеранів та їхніх сімей буде спрямовано 7 мільярдів гривень, що дозволить державі їх підтримати. Кошти у 2023 році будуть спрямовані на:

- 5,9 мільярда гривень грошової компенсації за житлові права 2600 осіб та членів їх сімей, які захищають незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України;
- Відповідно до Закону України «Про статус ветеранів, гарантії їх соціального захисту» виплачується одноразова грошова допомога в разі смерті або встановлення інвалідності окремих категорій осіб – понад 300 мільйонів гривень;
- Психологічна допомога, соціально-професійна адаптація, санаторно-курортне лікування, розвиток спорту та інші заходи для ветеранів війни, осіб, які зробили особливий заслугу перед Батьківщиною, членів сімей цих осіб, постраждалих учасників Революції Гідності, членів сімей загиблих військовослужбовців (вже тому) ветеранів, сімей загиблих (померлих) захисників України, виготовлення для них бланків посвідчень та жетонів – 300 млн. Грн. З них 250,1 млн грн, або 83,2% від річного плану асигнувань на 2023 рік, буде спрямовано на відбудову зруйнованого Бородянського центру соціально-психологічної реабілітації;
- Матеріальна підтримка ветеранів через Український фонд ветеранів – 237,8 млн грн;
- Здійснення заходів щодо підтримки ветеранів, розвитку ветеранського руху, героїзації та вшанування пам'яті захисників України, взаємодії з громадськими об'єднаннями ветеранів, облаштування та утримання Національного військового меморіального кладовища – 13,4 млн.гривень [29].

На реалізацію заходів державної політики з питань молоді та національно-патріотичного виховання спрямовано 26,9 млн грн, витрати на які передбачають:

- Проведено 45 міжнародних та всеукраїнських заходів;
- Реалізовано 22 проекти громадських організацій для молоді та дітей, інститутів громадянського суспільства,
- Кабінет Міністрів України присудив 1000 премій за особливі заслуги молоді у розбудові України;
- Забезпечує діяльність Всеукраїнського молодіжного центру та Українського молодіжного фонду. До реалізації заходів та проектів було залучено понад 500 учасників.

На оздоровлення та відпочинок дітей, яких оздоровлено 6500, спрямовано 152,5 млн грн, фінансово підтримано дитячі оздоровчі табори МДЦ «Артек» та ДЦ «Молода гвардія».

Майже 118 мільйонів гривень виділено на створення мережі спеціалізованих служб підтримки жертв домашнього та/або гендерно зумовленого насильства, яка включає створення 9 притулків, 31 денного центру, 25 консультаційних служб, 1 денного центру. Відремонтовані притулки, пошкоджені обстрілів, відкрили притулки у 4 притулках та 2 денних центрах, а також збільшили кількість ліжок у 3 притулках та 3 кризових кімнатах у денних центрах.

На розвиток домашньої або навколосімейної форми виховання спрямовано 1,2 мільйона гривень, коштом яких є утримання 6 державних та 1 приватного малого групового будинку шляхом надання державної допомоги дітям, які в них проживають.

У 2023 році на гідне представлення України на міжнародній спортивній арені та покращення іміджу країни буде спрямовано 3,5 мільярда гривень.

– українські спортсмени, які готуються та беруть участь у зимових Олімпійських іграх, Європейських іграх, Олімпійських фестивалях та зимових Юнацьких Олімпійських іграх 2024 року – 170,9 млн грн;

- Забезпечення національних збірних, їх підготовка та участь у понад 3400 всеукраїнських та міжнародних змаганнях, їх призовий фонд – 2682,6 млн. Гривень;

- Створення належних умов для забезпечення навчально-тренувального процесу українських спортсменів при реконструкції, будівництві та ремонті баз олімпійської, параолімпійської та неолімпійської підготовки – 194,3 млн грн;
- Розвиток олімпійського, паралімпійського, фізичної культури і спорту, учнівського та студентського спорту – 350,5 млн.грн.;
- Реалізація соціального проекту «Активні парки – місця для здорової України» – 77,6 млн грн за участю понад 800 тис.осіб.

Створено відповідно до статті 29 Закону України «Про державний бюджет України на 2023 рік» у складі спеціального фонду Державного бюджету України для ліквідації наслідків (зокрема гуманітарних, соціальних, економічних) збройних сил. Агресії Російської Федерації проти України створено фонд боротьби з наслідками збройної агресії [29].

У 2023 році на ліквідацію Фонду ліквідації наслідків збройної агресії були використані кошти з фактичною сумою кредиту 61,9 млрд грн. Згідно з рішенням Кабінету Міністрів України, з цього фонду на ліквідацію наслідків збройної агресії було виділено 56,6 мільярда гривень.

Касові видатки на ліквідацію наслідків збройної агресії склали 38,1 млрд грн, з них найбільше: Державне агентство з реконструкції та розвитку інфраструктури України – 22,5 млрд грн, Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України – 15,1 млрд грн, зокрема дотації з державного бюджету місцевим бюджетам на реалізацію проектів (цілей, заходів), спрямованих на ліквідацію наслідків агресії, – 3,4 млрд.грн., а іншим розпорядникам бюджетних коштів – 4 млрд.грн(рис. 2.10).

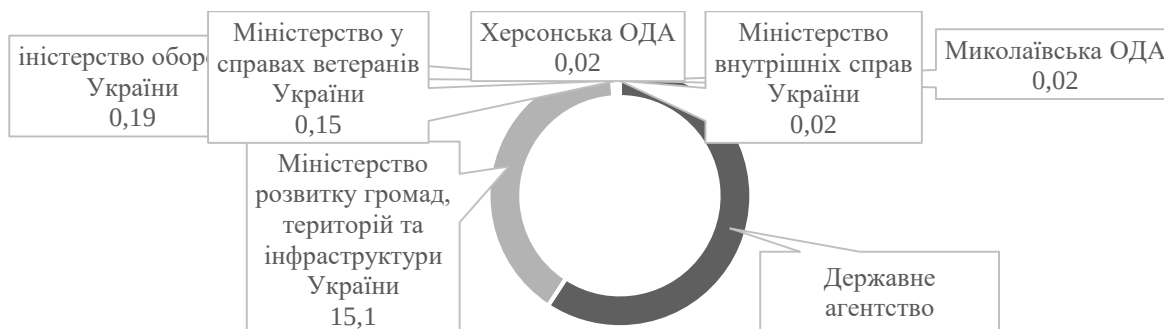

Рисунок 2.10 – Розподіл касових видатків за рахунок коштів фонду ліквідації наслідків збройної агресії, млрд грн.

Джерело: побудовано автором на основі [29]

У 2023 році всі зобов'язання щодо міжбюджетних трансфертів виконано. У результаті з держбюджету до місцевих перераховано 177,4 млрд грн, тобто із загального фонду держбюджету перераховано 148,6 млрд грн, що становить 95,2% призначень 2023 року.

Основними трансфертами загальних коштів у держбюджеті на 2023 рік є:

- Освітня субвенція становить 87,4 мільярда гривень;
- базова дотація – 29 мільярдів гривень;
- З державного бюджету передбачається додаткова дотація органам місцевого самоврядування на виконання повноважень органів місцевого самоврядування на окупованих, тимчасово окупованих та інших територіях України, які постраждали внаслідок повномасштабної збройної агресії Росії проти Федерації, - 17,2 млрд. гривні.

Серед спеціальних фондів держбюджету у 2023 році до місцевих бюджетів фактично буде перераховано 28,8 млрд гривень, у тому числі:

- для фінансування будівництва, реконструкції, ремонту та утримання доріг загального користування місцевого значення, вулиць і доріг загального користування з державного бюджету передбачено дотації місцевим бюджетам у сумі 16 млрд. гривень;

- З державного бюджету передбачено субвенцію місцевим бюджетам на проектування, реставрацію, будівництво, модернізацію, облаштування та утримання будівель громадського призначення, соціальних територій, культурної спадщини, житлово-комунального господарства та інших будівель, які впливають на життя людей Населення – 4 млрд ;

– освітні гранти з державного та місцевих бюджетів – 3,2 млрд. грн.;

–З державного бюджету передбачено дотації місцевим бюджетам на реалізацію проектів (цілей, заходів), спрямованих на ліквідацію наслідків збройної агресії, 3,4 млрд грн [29].

Тому роль державного бюджету в реалізації соціальних програм та інфраструктурних проектів є надзвичайно важливою. Україна стикається зі значними проблемами у фінансуванні основних потреб країни через складність триваючого військового конфлікту. Тим не менш, завдяки підтримці міжнародних партнерів та ефективному розподілу внутрішніх ресурсів було забезпечено фінансування в таких ключових сферах, як оборона, соціальне забезпечення, освіта та охорона здоров'я. Підсумовуючи, національний бюджет не лише відіграє вирішальну роль у забезпеченні нагальних потреб країни під час кризи, але й закладає основу для майбутнього розвитку та сприяє соціальній гармонії та економічному відродженню.

2.3. Фінансова стійкість та ефективність використання коштів державного бюджету

При оцінці фінансової стійкості та ефективності використання коштів державного бюджету в Україні рекомендується застосовувати комплексний підхід, що включає аналіз різноманітних показників. Ці показники дозволяють об'єктивно оцінити ефективність фінансового менеджменту, розподілу та використання бюджетних коштів, їх вплив на економічний розвиток і соціальну захищеність населення.

Виходячи з цього, рекомендується використовувати наступні ключові показники:

1. Точність обґрунтування поточних запланованих видатків – Цей показник оцінює відповідність фактичних видатків з державного бюджету запланованим показникам та визначає можливі відхилення.

2. Точність розрахункової бази для виконання дохідної частини плану місцевого бюджету – аналіз відповідного співвідношення між очікуваними

доходами місцевого бюджету та фактичними доходами для відображення якості місцевого фіскального планування.

3. Показник фінансової продуктивності бюджету – вимірює ефективність використання бюджетних коштів шляхом порівняння кількості реалізованих програм і проектів та суми витрачених коштів.

4. Коефіцієнт збалансованості бюджету – вказує на співвідношення доходів і видатків бюджету, що дозволяє оцінити його фінансову стійкість.

5. Показники економічної та соціальної вигоди бюджету – визначають вплив бюджетних видатків на економічне зростання та соціальний розвиток, зокрема шляхом аналізу внеску бюджетних інвестицій у ВВП, зниження рівня бідності, покращення рівня бідності в освіті та охороні здоров'я [4].

Методика розрахунку показників ефективності використання коштів державного бюджету України та фінансової стійкості наведена в додатку А.

Таблиця 2.5 – Фінансова стійкість та ефективність використання коштів державного бюджету України за 2022-2023 рр.

Показник	Розрахунок
Рівень точності поточних планових обґрунтувань здійснених видатків за деякий період часу	$P_{пв\ 2022} = 100 - ((2648423,3 - 1499400,0) / 1499400,0) \times 100 = 23,37\%$ $P_{пв\ 2023} = 100 - ((4014418,1 - 3392956,9) / 3392956,9) \times 100 = 81,68\%$
Ступінь точності планово-розрахункових обґрунтувань виконання доходної частини бюджету	$C_{пд\ 2022} = 100 - ((1422395,6 - 1323900,0) / 1323900,0) \times 100 = 92,56\%$ $C_{пд\ 2023} = 100 - ((2671998,0 - 1416448,8) / 1416448,8) \times 100 = 11,36\%$
Показник фінансової продуктивності бюджету	$\Phi_{пбі\ 2022} = 1422395,6 / (1490258,9 \times 1,266) = 0,754$ $\Phi_{пбі\ 2023} = 2671998,0 / (2648423,3 \times 1,051) = 0,960$
Коефіцієнт економічної ефективності бюджету	$E_{ei\ 2022} = 4825674,0 / (2648423,3 \times 1,266) = 1,44$ $E_{ei\ 2023} = 5985678,0 / (4014418,1 \times 1,051) = 1,42$
Соціальна ефективність бюджету	$C_{ei\ 2022} = 86016 / (64,33 \times 1,266) = 1056,11$ $C_{ei\ 2023} = 89457 / (118,07 \times 1,051) = 720,89$
Збалансованість бюджету	$Зб_i\ 2022 = 1422395,6 / 2648423,3 = 0,537$ $Зб_i\ 2023 = 2671998,0 / 4014418,1 = 0,666$

Проаналізувавши результати в таблиці. 2.5. Можна зробити такі висновки:

1. Точність обґрунтувань поточних програмних витрат значно зростає з 2022 по 2023 рік, з 23,37% до 81,68%. Це означає значне покращення планування бюджетних видатків та більш ефективне управління фінансами. Підвищення точності бюджетного планування може бути зумовлене вдосконаленням фінансових інструментів, більш детальним аналізом прогнозованих і фактичних витрат, а також посиленням механізмів внутрішнього контролю фінансових установ. Покращене планування допомагає країні ефективніше реагувати на непередбачені обставини та оптимізувати розподіл ресурсів, особливо в кризові часи, коли важливо якнайкраще використати кожную бюджетну гривню для забезпечення військових і соціальних потреб країни.

2. Точність розрахунку плану часткового виконання доходів бюджету на 2022 рік становить 92,56 %, точність прогнозу доходів є відносно високою. Однак до 2023 року ця цифра значно впала до 11,36%, що може свідчити про непередбачені зміни в економіці або помилки прогнозу. Суттєве зниження точності прогнозу дохідної складової бюджету на 2023 рік може бути пов'язане з дестабілізуючим впливом військового конфлікту, який впливає на основні економічні процеси, особливо на інвестиційну діяльність та внутрішнє виробництво. Це також може вказувати на необхідність перегляду методів фінансового прогнозування та більш реалістичного підходу до оцінки майбутніх надходжень, особливо в умовах високої волатильності та невизначеності, типових для військового часу.

3. Показник фінансової продуктивності бюджету зріс з 0,754 у 2022 році до 0,960 у 2023 році, що свідчить про підвищення ефективності використання державних коштів у формуванні доходів. Поліпшення показників фінансової продуктивності може бути результатом більш цілеспрямованого та контрольованого витрачання бюджетних коштів, зокрема у сферах, які мають прямий вплив на збільшення надходжень, таких як покращення адміністрування податків та ефективніше використання державних активів. Це може включати

оптимізацію витрат на державні закупівлі, зменшення бюрократії та краще використання міжнародної фінансової допомоги.

4. Коефіцієнт економічної вигоди бюджету майже не змінився (з 1,44 до 1,42), що свідчить про стабільність співвідношення видатків бюджету до ВВП, а також свідчить про необхідність пошуку додаткових шляхів посилення економічного ефекту від видатки бюджету. Невеликі зміни в коефіцієнті економічної вигоди бюджету вказують на те, що хоча загальна сума бюджетних витрат залишається відносно пропорційною розміру економіки, вплив цих витрат на економічне зростання може бути обмеженим. Це підкреслює важливість більш ретельного планування та розподілу ресурсів, особливо в умовах економічних і соціальних проблем. Удосконалення цільових програм і проектів, спрямованих на розвиток життєво важливих галузей економіки, може сприяти підвищенню цього співвідношення, стимулюючи таким чином більш активне та продуктивне використання державних коштів.

5. Соціальна ефективність бюджету впаде з 1056,11 у 2022 році до 720,89 у 2023 році. Це свідчить про зменшення впливу бюджетних витрат на підвищення грошових доходів населення, що може свідчити про необхідність перегляду соціальної політики та зосередження на більш ефективних програмах.

6. Збалансованість бюджету покращилася з 0,537 у 2022 році до 0,666 у 2023 році, що свідчить про те, що здатність національного бюджету покривати видатки за рахунок власних доходів зростає. Поліпшення бюджетного балансу вказує на позитивні тенденції в управлінні державними фінансами, зокрема збільшення дохідної бази бюджету, що може бути результатом більш ефективних податкових реформ, зростання економічної активності чи збільшення міжнародної торгівлі допомогою. Збільшення спроможності бюджету самостійно задовольняти свої потреби має вирішальне значення для зміцнення фінансової незалежності та стабільності країни, особливо у разі військового конфлікту. Це також допомагає зменшити борг і підвищує впевненість міжнародних інвесторів у стабільності країни.

Загалом аналіз показує, що ефективність управління фінансами державного бюджету України з року в рік зростає. Зокрема, у 2023 році порівняно з попереднім роком значно покращилася точність планів видатків. Це свідчить про підвищення прозорості фінансових операцій та вдосконалення механізмів фінансового нагляду. Покращення показників продуктивності бюджетних фінансів свідчить про зростання Ефективність використання державних коштів може генерувати більше доходів, одночасно контролюючи витрати. З іншого боку, зниження соціальної ефективності бюджету потребує уваги уряду, оскільки свідчить про послаблення ролі державних видатків у підвищенні рівня життя людей. Це може свідчити про необхідність зосередитися на більш цілеспрямованих соціальних програмах та інвестиціях, які безпосередньо впливають на доходи населення. Збалансований бюджет свідчить про зростання та є позитивним сигналом для країни щодо ефективного управління фінансовими ресурсами та прагнення досягти платіжного балансу. Це є ключовим для підтримки довгострокової фінансової стабільності та стабільності країни.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

3.1. Проблеми фінансового забезпечення економічних та соціальних програм

Фіскальна підтримка економічних і соціальних починань є фундаментальним елементом, який підтримує стабільний розвиток країни та є основою для підвищення рівня життя людей та сприяння економічному зростанню та соціальній стабільності. Проте сьогодні в Україні виникає багато серйозних проблем під час ефективного впровадження (рис. 3.1).

Рисунок 3.1 – Проблеми фінансового забезпечення економічних та соціальних програм в Україні .

Джерело : побудовано автором на основі [35, с. 26]

Нестача бюджетних ресурсів є значною проблемою в Україні, особливо в контексті масштабних економічних і соціальних програм, які потребують значних інвестицій для ефективної реалізації. Обмеження державного бюджету спричинені різними факторами, зокрема слабким наповненням бюджету через низьку базу оподаткування, високим рівнем тіньової економіки та величезними витратами на оборону та безпеку в умовах військових конфліктів.

В умовах обмежених ресурсів український уряд змушений розставляти пріоритети, що іноді призводить до затримки або скорочення виконання важливих соціальних програм. Це може мати негативний вплив на розвиток соціального захисту, освіти, охорони здоров'я, інфраструктурних проектів та інших життєво важливих сфер населення [9, с.14]. 28].

Серйозною проблемою в Україні є неефективне використання коштів, особливо в контексті зусиль щодо стабілізації економічного розвитку та ефективної реалізації державних соціальних програм. Проблеми з контролем та аудитом використання бюджетних коштів створюють умови для зловживань владою,

непрозорих фінансових потоків та корупції, що підриває довіру громадян до державних інституцій та знижує загальну ефективність державного управління.

Останніми роками Україна активно працює над реформуванням системи державних закупівель, зокрема через впровадження електронної системи Prozorro, яка підвищила прозорість та знизил ризики корупції. Однак неефективне використання коштів залишається через недоліки в системах фінансового контролю, відсутність ефективних механізмів моніторингу та оцінки ефективності програм, а також обмежені можливості переслідування фінансових порушень.

Значна частина бюджетних коштів України спрямовується на задоволення соціальних потреб, таких як охорона здоров'я, освіта, соціальне забезпечення. Неефективне використання цих коштів може призвести до зниження якості та доступності основних соціальних послуг для населення. Це, у свою чергу, впливає на рівень життя, здоров'я та освіти громадян, знижуючи соціальну стабільність та економічний потенціал країни [35, с. 28].

Відсутність бюджетної гнучкості є важливою проблемою для України, особливо тому, що країна стикається з численними викликами, які потребують швидкого та адаптивного реагування. Ця проблема має декілька аспектів, які безпосередньо впливають на ефективність державного управління та реалізації громадських проектів (рис. 3.2).

1. Строгі бюджетні рамки. Державний бюджет України формується з врахуванням строгих фінансових обмежень, що зумовлено необхідністю дотримання фінансової стабільності та контролю за державним боргом. Ці рамки обмежують можливості для фінансування несподіваних витрат або швидкого реагування на змінні умови.

2. Жорсткість бюджетного процесу. Процедури формування, перегляду та внесення змін до державного бюджету є досить складними та термінозатратними. Це ускладнює процес адаптації бюджетних пріоритетів до поточних економічних реалій чи соціальних потреб.

3. Обмежена адаптивність. Відсутність гнучкості у бюджетному процесі унеможливорює оперативне перерозподілення коштів на найбільш актуальні потреби, що може вплинути на безпеку, економічний розвиток та соціальний захист громадян.

4. Фінансова інерція. Внаслідок жорсткої бюджетної структури, державні інвестиції в нові проєкти або програми часто відкладаються або реалізуються зі значними затримками. Це ускладнює інноваційний розвиток країни та швидке впровадження необхідних змін в соціальній сфері або інфраструктурі.

Рисунок 3.2 – Проблеми реалізації програм через відсутність гнучкості державного бюджету.

Джерело : побудовано автором на основі [23, с. 103]

Політичні фактори відіграють важливу роль у розподілі державних фінансових ресурсів в Україні, особливо в контексті динамічних змін політичного ландшафту та частих змін уряду. Політичні розбіжності між різними політичними силами, інтереси окремих політичних груп чи лобістських організацій можуть суттєво впливати на пріоритети розподілу бюджетних коштів, які не завжди пов'язані з країною чи її реальними потребами. Громадянин

В результаті цього політичного впливу фінансування може бути перенаправлено з критичних соціальних та економічних проєктів на менш ефективні, але політично вигідні проєкти. Це включає інвестиції в інфраструктурні проєкти, соціальні ініціативи, наукові та освітні проєкти, де рішення про фінансування можуть бути обумовлені бажанням отримати підтримку виборців або

задовольнити короткострокову політичну вигоду, а не довгострокову стратегію розвитку країни.

Така ситуація може призвести до нерівномірного розвитку в різних регіонах України, де одні отримують переваги з точки зору фінансування, а інші будуть менш представлені на політичній арені. Крім того, політичні ситуації можуть призвести до затримок у реалізації довгострокових проектів [23, с. 14], оскільки бюджетні пріоритети регулярно переглядаються через зміни влади або вплив нових політичних планів.[105].

Обмеження зовнішнього боргу є важливою проблемою, яка ставить під загрозу економічний і соціальний розвиток і стабільність України. Високий рівень державного боргу та необхідність виконання значних зобов'язань за міжнародними позиками вимагають від урядів значних фінансових ресурсів, що, у свою чергу, зменшує можливості інвестування в ключові соціально-економічні проекти.

В результаті цих обмежень значна частина державного бюджету України витрачається на погашення боргів і відсотків за кредитами, залишаючи менше коштів на фінансування охорони здоров'я, освіти, інфраструктури та інших соціально значущих проектів. Це створює додатковий тиск на економіку країни, обмежуючи її здатність до відновлення та зростання.

Крім того, залежність від зовнішнього фінансування та необхідність виконувати умови міжнародних кредиторів можуть обмежити економічний суверенітет України, впливаючи на вибір політичної та економічної стратегії. Високий борг також збільшує вразливість країни до зовнішніх шоків, таких як зміни на світових фінансових ринках, коливання валютного курсу та зміни політики міжнародних кредиторів.

Недоліки в плануванні та прогнозуванні є вирішальними факторами, що впливають на ефективність використання державних ресурсів в Україні. Проблема має глибоке коріння і проявляється в усіх аспектах державного управління та фінансів.

По-перше, проблема полягає в недостатньому аналізі соціальних та економічних потреб, що призводить до нечітких пріоритетів для державних

інвестицій. Без ефективного аналізу потреб та очікувань важливі проекти, які сприяють сталому розвитку та покращують якість життя громадян, можуть не мати належного фінансування.

По-друге, недоліки у прогнозуванні економічних тенденцій України та вплив зовнішнього середовища на економіку ускладнюють планування державного бюджету та стратегічних інвестицій. Неточні або оптимістичні прогнози можуть призвести до завищення доходів бюджету, що може призвести до необхідності скорочення видатків або збільшення зовнішнього боргу.

По-третє, важко пристосувати плани та бюджети до умов, що швидко змінюються. У сучасному світі, де швидко змінюються економічні умови, жорсткі бюджетні процеси та довгі цикли планування ускладнюють швидкий перерозподіл ресурсів на поточні потреби.

По-четверте, недостатній зв'язок між центральним і місцевим управлінням на всіх рівнях. Неефективна координація між різними рівнями влади може призвести до дублювання проектів, нецільового використання коштів або прогалин у фінансуванні критичних ініціатив [35, с.14].

В умовах глобалізації українська економіка, як і багато інших країн, є вразливою до зовнішніх шоків, таких як світова економічна криза, епідемії, значні коливання світових ринків сировини, зміни у глобальних ланцюгах поставок та інші непередбачувані події. Ці виклики можуть серйозно вплинути на економічні умови в країні, що призведе до необхідності негайного перегляду економічної політики, перерозподілу бюджетних ресурсів і коригування державних програм відповідно до змін обставин.

Для України, яка має відкриту економіку та покладається на експорт, особливо сільськогосподарської продукції, металів та інших товарів, глобальні економічні коливання можуть призвести до значних втрат експортних доходів. Це в свою чергу впливає на доходи державного бюджету, зменшуючи можливості фінансування соціальних програм та інвестицій в інфраструктуру.

Пандемія COVID-19 стала яскравим прикладом того, як глобальна хвороба може раптово змінити економічні умови, вимагаючи величезних інвестицій у

охорону здоров'я, соціальний захист, підтримку бізнесу та інші засоби реагування на кризу. Ці непередбачені витрати ставлять під загрозу реалізацію ініціатив національного планування та вимагають термінового перегляду бюджетних пріоритетів.

Однією з ключових проблем, з якими стикається Україна в ефективній реалізації економічних і соціальних програм, є дефіцит кваліфікованих кадрів у сфері державного управління. Це стосується як процесу планування та розробки програми, так і її впровадження та моніторингу ефективності. Розробка ефективних стратегій та їх реалізація ускладнюється відсутністю досвідчених менеджерів, експертів у сфері фінансів, економіки, соціальної політики, фахівців з моніторингу та оцінки проектів. Існує кілька аспектів цієї проблеми:

1. Відсутність практичного досвіду та професійних навичок. Відсутність фахівців із практичним досвідом роботи на посадах, які вимагають глибоких знань у галузі, обмежує можливості інноваційних та креативних підходів до вирішення соціально-економічних проблем.

2. Проблеми утримання талантів. Жорстка конкуренція за таланти з приватним сектором і міжнародними організаціями призвела до відтоку мізків із державного сектора, що ще більше загостило дефіцит професіоналів.

Недостатні інвестиції в професійний розвиток. Обмежені інвестиції в навчання та розвиток державних службовців знижують рівень професійної компетентності та мотивації, тим самим впливаючи на загальну ефективність управління національним проектом [9, с. 29].

З початком тотальної війни 24 лютого 2022 року Україна стикається з безпрецедентними викликами та фундаментальними змінами у спрямованості та структурі державного бюджету. Головним пріоритетом є захист країни, що призвело до значного збільшення видатків на військові потреби, обороноздатність та підтримку військовослужбовців та їхніх сімей. У той же час ситуація вимагає від уряду великої гнучкості в перерозподілі ресурсів і адаптації бюджетної політики до обставин, що швидко змінюються.

Витрати на оборону та безпеку стали одним із головних напрямів державного бюджету, необхідних для забезпечення національної стабільності в умовах військової агресії. Ця перебудова бюджетних пріоритетів, хоч і життєво важлива для національної безпеки, створює додатковий тиск на інші сектори, включаючи соціальний сектор, освіту, охорону здоров'я та інфраструктурні проекти. Ресурси, які сприяють соціально-економічному розвитку країни, мають бути перерозподілені для задоволення нагальних потреб оборони.

Окрім прямої підтримки військових операцій, значне фінансування потрібне для відновлення зруйнованої інфраструктури, надання допомоги вимушено переміщеним особам, відновлення постраждалих територій та підтримки економіки в умовах воєнного стану. Ці виклики вимагають від країн не лише перегляду бюджетних пріоритетів, а й пошуку додаткових джерел фінансування, зокрема через міжнародну підтримку та перерозподіл внутрішніх ресурсів.

Воєнний стан обмежує можливості бюджетного планування та вимагає швидкого реагування на потреби, що змінюються, тому завданням уряду є не лише ефективне управління обмеженими ресурсами, а й забезпечення мінімізації соціально-економічних наслідків війни. Населення. Оптимізація витрат, пошук нових джерел надходжень та максимальне використання кожної гривні державного бюджету стають ключовими завданнями управління державними фінансами в сучасних умовах війни [20, с.33].

Для подолання цих викликів необхідна комплексна стратегія, яка передбачає підвищення ефективності бюджетного процесу, забезпечення прозорості та контролю за використанням коштів, гнучкість у плануванні та реалізації бюджетної політики.

3.2. Вплив державного бюджету на стабільність економічного розвитку та соціального забезпечення

Державний бюджет відіграє ключову роль у забезпеченні економічного розвитку та стабільності соціальної безпеки. Завдяки розподілу фінансових

ресурсів держава може впливати на всі аспекти економічного та соціального життя, включаючи інвестиції в інфраструктуру, охорону здоров'я, освіту, соціальне забезпечення та оборону. Можна виділити кілька важливих аспектів впливу державного бюджету на ці сфери (табл. 3.1).

Таблиця 3.1 – Вплив бюджету на економічний розвиток та соціальне забезпечення .

Сфера впливу	Опис впливу
Економічний розвиток	
Інвестиції в інфраструктуру	Великі бюджетні витрати на розвиток інфраструктури (такі як транспорт, енергетика, зв'язок) можуть підвищити продуктивність праці та сприяти економічному росту. Водночас, надмірні витрати можуть призвести до збільшення державного боргу та інфляції.
Податкова політика	Збалансована податкова політика, яка стимулює інвестиції та споживання без створення значного бюджетного дефіциту, є ключовою для забезпечення економічного зростання.
Підтримка малого та середнього бізнесу	Бюджетні програми, спрямовані на підтримку малого та середнього бізнесу, можуть сприяти інноваціям, створенню робочих місць та зростанню ВВП.
Соціальне рабезпечення	
Охорона здоров'я та освіта	Достатнє фінансування охорони здоров'я та освіти є критично важливим для підвищення якості життя громадян та підготовки кваліфікованої робочої сили.
Соціальний захист	Ефективні системи соціального захисту, які фінансуються з державного бюджету, допомагають зменшувати бідність, захищають вразливі верстви населення та забезпечують соціальну справедливість.
Пенсійне забезпечення	Надійна пенсійна система, підтримувана достатнім бюджетним фінансуванням, сприяє соціальній стабільності та зменшує залежність літніх людей.

Джерело: побудовано автором на основі [2, с. 158; 10, с. 223]

Інвестиції в інфраструктурні проекти, такі як транспортні мережі, енергетичні системи та засоби зв'язку, відіграють ключову роль у підвищенні продуктивності праці та сприянні загальному економічному зростанню. Ці інвестиції не лише покращують якість життя громадян, а й створюють сприятливе бізнес-середовище, яке залучає вітчизняні та іноземні інвестиції. Проте вкрай

важливо підтримувати баланс, щоб запобігти надмірному зростанню державного боргу та інфляції, які можуть підірвати ці досягнення.

Не менш важливу роль у стимулюванні економічного розвитку та підтриманні фінансової стабільності країни відіграє податкова політика України. Завдяки збалансованому податковому регулюванню, орієнтованому на підтримку інвестицій, український уряд може створити сприятливе середовище для бізнесу, тим самим заохочуючи розвиток підприємництва та збільшуючи споживчу активність.

Одним із головних аспектів збалансованого податкового регулювання є можливість стимулювати економічну діяльність без накопичення великих бюджетних дефіцитів. Уникнення великих бюджетних дефіцитів забезпечує макроекономічну стабільність і зменшує ризик інфляції, яка може підірвати купівельну спроможність людей і знизити загальний рівень життя. Водночас наявність ефективної податкової системи, яка забезпечує державу необхідними доходами, є фундаментальною для фінансування важливих функцій держави, зокрема соціальних програм, інфраструктурних проектів та оборони.

Заохочення підприємництва та залучення інвестицій через податкові пільги може збільшити кількість нових підприємств, створити робочі місця та підвищити загальний рівень економічної активності. Наприклад, знижені податкові ставки для малих і середніх підприємств, податкові кредити для інвестицій у наукові дослідження та розробки або спеціальний податковий режим для стартапів могли б значно підвищити привабливість України як місця для ведення бізнесу [20, с. 14].

Особливу увагу державний бюджет приділяє підтримці малого та середнього підприємництва, яке є основою для інноваційної діяльності та створення нових робочих місць. Бюджетні програми, призначені для підтримки сектора, можуть включати фінансові стимули, податкові стимули, кредитну допомогу та консультаційні послуги. Такий підхід допомагає малим і середнім підприємствам рости і розвиватися, безпосередньо впливаючи на зростання ВВП і підвищення добробуту людей.

Соціальне забезпечення відіграє важливу роль у забезпеченні національної стабільності та розвитку, охоплюючи такі ключові сфери, як медичне обслуговування, освіта, соціальне забезпечення та догляд за людьми похилого віку. Вирішальне значення для покращення якості життя громадян і розвитку кваліфікованої робочої сили, що, у свою чергу, сприяє економічному зростанню країни. Особлива увага до сфери охорони здоров'я може покращити здоров'я населення, зменшити кількість втрачених робочих днів через хворобу та створити умови для продовження життя громадян. Водночас інвестиції в освіту можуть забезпечити розвиток інноваційного потенціалу країни та виховати висококваліфікованих фахівців, здатних конкурувати на світовому ринку праці.

Системи соціального забезпечення, що фінансуються з державного бюджету, відіграють ключову роль у зменшенні бідності, захисті вразливих груп населення та забезпеченні соціальної справедливості. Ефективна соціальна політика може допомогти подолати економічну нерівність, надати підтримку людям, які живуть у скрутному становищі, і сприяти соціальній інтеграції. Пенсійне забезпечення, у свою чергу, гарантує людям похилого віку гідний рівень життя та зменшує їхню залежність від родини чи інших джерел допомоги. Надійна пенсійна система сприяє соціальній стабільності, формує довіру до державних інституцій, відіграє важливу роль у соціальній безпеці людей [30, с.1]. 68].

Тому оптимальний розподіл і управління державними фінансами відіграють вирішальну роль у забезпеченні економічного прогресу та соціальної стабільності в Україні. Створення умов для розвитку бізнесу та інвестиційної привабливості, а також надійна соціальна підтримка є основою побудови динамічного та стабільного суспільства. Таке суспільство буде готове відповідати сучасним викликам і забезпечуватиме добробут майбутніх поколінь.

3.3. Напрями оптимізації та реформування державного бюджету для підвищення його ефективності

Сектор державних фінансів України сьогодні стикається з низкою серйозних викликів, які потребують негайного реагування та стратегічних реформ. Напрямок оптимізації та реформування державного бюджету України для підвищення його ефективності має бути спрямований на вирішення ключових завдань, що постають перед фінансовою системою країни. Для досягнення сталого економічного розвитку та забезпечення добробуту громадянського суспільства необхідно здійснити ряд важливих заходів:

Підвищення прозорості бюджетного процесу є ключовим елементом підвищення довіри громадян до державних органів та ефективності фінансового менеджменту. Для цього необхідно розробити та впровадити системи, що забезпечують вільний доступ до повної та актуальної інформації про бюджетні призначення, видатки та доходи на всіх стадіях бюджетного процесу. Це передбачає публікацію детальних звітів про виконання бюджету для громадського аналізу та обговорення, включно з незалежними експертами та ЗМІ. Крім того, активне використання сучасних технологій, таких як веб-портали та мобільні додатки для відстеження бюджетних витрат у режимі реального часу, сприяє підвищенню прозорості та підзвітності. Важливим аспектом є громадське обговорення статей бюджету, що дає можливість громадянам та громадським організаціям вносити пропозиції та рекомендації.

Висловлюючи занепокоєння щодо розподілу національних фінансових ресурсів [23, с. 17] .

За даними Міжнародного бюджетного партнерства, яке об'єднує громадські організації по всьому світу, дослідження відкритості державних бюджетів тривають з 2006 року. На цій основі формується індекс відкритості бюджету [42]. Аналізуючи ці дані, розглянемо індекс відкритості бюджету України (рис. 3.3).

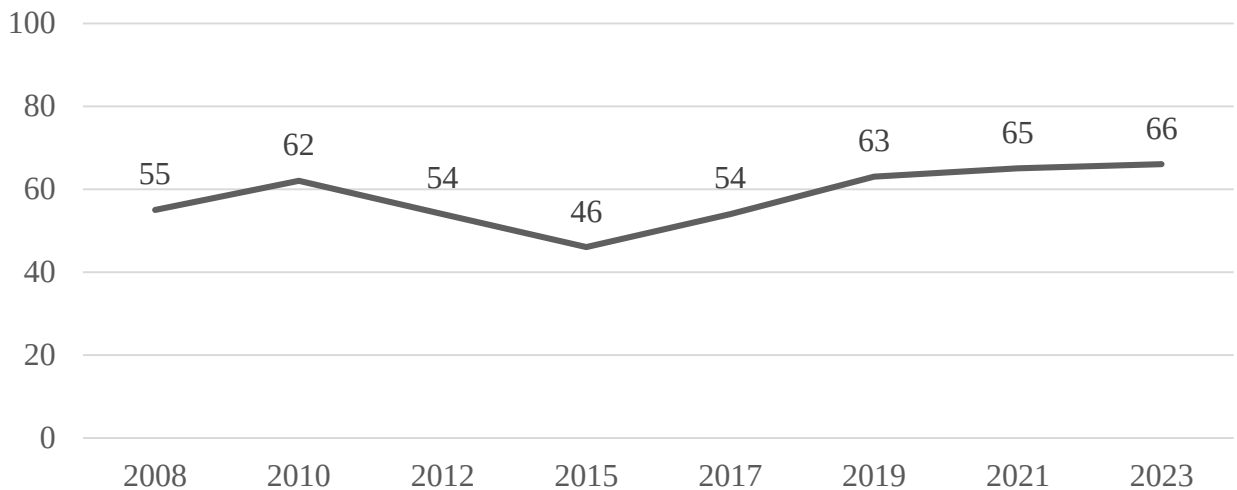

Рисунок 3.3 – Індекс відкритості бюджету України за період 2008-2023 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [42]

2. Метою реформування податкової системи є створення більш справедливого та ефективного податкового механізму, який сприятиме збільшенню надходжень до державного бюджету без надмірного навантаження на бізнес та громадян. Основним напрямком реформи є посилення боротьби з тіньовою економікою, оптимізація податкових ставок, спрощення справляння та адміністрування податків. Це включає запровадження більш ефективних інструментів для моніторингу та контролю податків, використання цифрових технологій для автоматизації податкового обліку та звітності та розвиток стимулів для легалізації доходів. Крім того, важливим аспектом є перегляд податкових преференцій і пільг з метою їх цілеспрямованого використання та зменшення податкових втрат, а також удосконалення механізмів міжнародного податкового співробітництва з метою запобігання ухилення від сплати податків та виведення капіталу за кордон.

3. Оптимізація видатків державного бюджету передбачає не лише скорочення неефективних чи непродуктивних видатків, а й перенаправлення бюджетних коштів на проекти з більшою соціально-економічною віддачею. Це включає інвестиції в освіту, охорону здоров'я, наукові дослідження та розвиток інфраструктури, що сприятиме довгостроковому сталому розвитку країни.

Важливим аспектом є впровадження інноваційних підходів до управління державними фінансами, зокрема використання сучасних технологій моніторингу та оцінки ефективності витрачання бюджетних коштів, що сприятиме оптимізації бюджетних видатків та підвищенню загальної продуктивності державного сектору [24, с. . 49].

4. Реалізація середньострокового бюджетного плану створює умови для більш прозорого та прогнозованого фінансування державних програм та ініціатив, сприяючи стабільності в економічній та соціальній сферах. Такий підхід дозволяє урядам і парламентам краще розуміти майбутні фінансові зобов'язання та планувати стратегічні інвестиції відповідно до довгострокових цілей розвитку країни. Завдяки середньостроковому плануванню можна забезпечити більш ефективний розподіл бюджетних коштів, уникнути великих коливань у фінансуванні важливих соціально-економічних проектів, підвищити відповідальність за дотримання бюджетної дисципліни. Крім того, середньострокове планування допомагає глибше аналізувати та розуміти вплив державних видатків на економічне зростання та соціальний розвиток, а також своєчасно коригувати бюджетну політику відповідно до змін економічного середовища та суспільних потреб.

5. Посилення механізмів фінансового контролю потребує не лише вдосконалення існуючих процедур аудиту, а й запровадження інноваційних методів моніторингу та аналізу фінансових потоків для раннього виявлення та запобігання втратам бюджетних ресурсів. Також важливою складовою є участь громадськості в процесі контролю, яку можна забезпечити шляхом розвитку електронних майданчиків для звітності та зворотного зв'язку громадян. Також надзвичайно важливим є підвищення кваліфікації та професіоналізму фінансових регуляторів та впровадження передових міжнародних стандартів і практик у цій сфері. Удосконалення фіскального контролю не тільки допомагає запобігти корупції, а й сприяє підвищенню загальної ефективності та прозорості використання державних коштів, підвищує довіру населення до влади та підвищує рівень соціальної відповідальності державних інституцій [26, с.104].

6. Розвиток державно-приватного партнерства відкриває нові можливості для фінансування та реалізації проектів, важливих для соціально-економічного розвитку країни. Завдяки державно-приватному партнерству країни можуть залучати приватні інвестиції, інноваційні технології та ефективні методи управління для реалізації проектів у сферах охорони здоров'я, освіти, транспорту та енергетики. Це дозволить не лише зменшити навантаження на державний бюджет, а й підвищити якість послуг, що надаються населенню. Важливою умовою успіху державно-приватного партнерства є створення прозорого та сприятливого законодавчого середовища, яке захищає інтереси обох сторін і забезпечує справедливий розподіл ризиків і вигод від реалізації проекту.

7. Стимулювання економічного зростання через цільові національні ініціативи має стати основою підвищення добробуту людей та зміцнення економічної безпеки країни. Розвиток інноваційного сектору, підтримка наукових досліджень і технологічного розвитку дозволить Україні інтегруватися в світові економічні процеси як конкурентоспроможний гравець. Крім того, створення умов для залучення прямих іноземних інвестицій не лише сприяє економічному зростанню, а й відіграє ключову роль у модернізації промисловості, створенні нових робочих місць та підвищенні конкурентоспроможності. Становище національної економіки на міжнародному ринку.

8. Зміцнення співпраці з глобальними союзниками передбачає не лише отримання необхідної фінансової та технічної підтримки, а й розширення міжнародного співробітництва в ключових сферах економіки. Це включає в себе обмін знаннями та передовим досвідом у сферах, важливих для економічного розвитку країни, таких як цифровізація, енергоефективність і розвиток МСП. Крім того, започаткування міжнародної кооперації допоможе Україні інтегруватися у світову економіку, залучити інвестиції та відкрити нові ринки для української продукції, тим самим посиливши економічний розвиток країни [13, С. 198].

9. Удосконалити систему управління державним боргом та забезпечити стабільність державних фінансів шляхом виваженої та відповідальної боргової політики. Це включає розробку та впровадження стратегій управління державним

боргом, спрямованих на оптимізацію структури боргу, контроль рівня боргового навантаження та мінімізацію витрат на запозичення. Важливим аспектом є також розширення спектру інструментів боргового фінансування для зменшення залежності від окремих джерел фінансування та розподілу ризиків. Важливою складовою стратегії є також розробка плану дій у кризових ситуаціях, який забезпечує можливість швидкого реагування на зміни фінансових умов та забезпечує фінансову стабільність країни в складних економічних умовах.

У своїй сукупності ці напрямки реформ є вирішальними у подоланні існуючих економічних викликів і закладенні фундаменту для сталого розвитку країни. Підвищення прозорості бюджетного процесу, реформування податкової системи, оптимізація видатків, впровадження середньострокового планування, посилення фінансового контролю, розвиток державно-приватного партнерства, стимулювання економічного зростання, посилення співпраці з міжнародними партнерами, покращення управління державним боргом – все ці заходи необхідні для покращення фінансової системи. Ефективність та забезпечення економічного процвітання України є вирішальними.

Реалізація цих реформ потребує скоординованих зусиль урядів, парламентів, громадськості та міжнародних партнерів. Важливо не лише розробити ефективні стратегії та політику, а й забезпечити їх послідовну та прозору реалізацію. Тільки так можна досягти високого рівня суспільної довіри до державних інституцій, зміцнити фінансову стабільність, створити сприятливі умови для інвестицій та економічного розвитку.

На тлі мінливого глобального економічного середовища Україна не лише має адаптуватися до сучасних викликів, а й бачить у них можливості для реформ та інновацій. Реалізація запропонованих напрямів реформ дозволить Україні покращити управління державними фінансами, забезпечити стале економічне зростання та покращити якість життя громадян.

ВИСНОВКИ

У рамках кваліфікаційної роботи досліджено роль Державного бюджету України в реалізації національної економічної та соціальної політики та надано рекомендації щодо оптимізації цього процесу.

1. Проаналізовано структуру та складові частини державного бюджету України. Державний бюджет — це центральні кошти, що знаходяться в розпорядженні уряду для фінансування державного апарату, забезпечення потреб збройних сил і реалізації соціально-економічних програм. Це основний інструмент країни для реалізації стратегічних цілей, задоволення соціальних потреб, забезпечення соціальної безпеки та сприяння економічному розвитку. Основним джерелом формування бюджету є ВВП, який є ключовим показником економічного розвитку, оскільки відображає загальний обсяг товарів і послуг, створених суб'єктами господарювання в країні для кінцевого споживання, включаючи матеріальні та нематеріальні виробництва. Відповідно до ст. Статтею 13 Закону про

бюджет України визначено, що державний бюджет України складається із загального та спеціального фондів. Доходи державного бюджету України поділяються на: податкові доходи, неподаткові доходи, доходи від капітальних операцій та трансфертні доходи. Видатки державного бюджету України класифікуються за статтями бюджету (статейна класифікація); характеристика операцій, здійснених протягом періоду впровадження (Економічна класифікація).

2. Формування державного бюджету є складним і багатограним, що зумовлено багатьма факторами, що вимагає від уряду гнучкого підходу та здатності адаптуватися до мінливих умов для забезпечення сталого розвитку країни та добробуту її громадян. Нормативно-правове забезпечення формування державного бюджету визначається низкою законів, постанов та рішень уряду: Законом про Державний бюджет України на поточний рік, іншими законами, що регулюють бюджет відносини, визначені статтею 1 Закону про бюджет України; Закону про бюджет та використовується для виконання Закону про бюджет. Відповідно до розділу IV Закону про бюджет України, процес формування державного бюджету України складається з кількох ключових етапів, кожен з яких має своїх суб'єктів і конкретні завдання, від бюджетної декларації, в якій викладено основні напрями бюджетної політики, до складання та затвердження бюджету. пункти в закон . У процесі виконання бюджету можуть бути внесені корективи з урахуванням нових обставин. Важливою частиною цього процесу є аналіз звіту про виконання бюджету для оцінки його ефективності. Кожен етап супроводжується залученням державних органів та установ для контролю, аудиту та оцінки дотримання законодавства.

3. Бюджетні рішення мають значний вплив на економічний розвиток України та відображають здатність країни досягти макроекономічної стабільності, стимулювати зростання та забезпечувати соціальну справедливість. Використання державного бюджету як інструменту економічної політики відображається в його впливі на ВВП, який є основним показником розвитку національної економіки. Аналіз динаміки номінального та реального ВВП України за останні роки показує, що загальний номінальний ВВП з кожним роком зростає, але під впливом економічної та політичної кризи, особливо всеосяжної економічної кризи, реальний

ВВП скорочується. – Масове вторгнення в 2022 році. Водночас у 2023 році відбудеться відновлювальне зростання, що вказує на те, що економіка починає відновлюватися після кризового періоду. Прогнози НБУ на 2024 та 2025 роки є позитивними та базуються на зниженні ризиків безпеці та відновленні виробничих потужностей, що має сприяти сталому економічному зростанню. Роль бюджетної політики в цьому процесі є вирішальною, оскільки ключові напрями національної економічної стратегії реалізуються через державний бюджет. Виконання державного бюджету України під час війни відображає величезні виклики, які постали перед країною. Зростаючий бюджетний дефіцит у поєднанні зі значним збільшенням видатків, зокрема на оборону та безпеку, підкреслює залежність від зовнішнього фінансування та необхідність ефективного управління бюджетними ресурсами. Структура державного боргу, який складається переважно із зовнішнього боргу, підкреслює високу залежність від міжнародних партнерів і необхідність стратегій управління державним боргом для забезпечення фінансової стабільності та зменшення вразливості економіки до шоків.

4. Розглянуто роль бюджету у фінансуванні соціальних програм та інфраструктурних проектів. Роль державного бюджету в реалізації соціальних програм та інфраструктурних проектів є надзвичайно важливою. Україна стикається зі значними проблемами у фінансуванні основних потреб країни через складність триваючого військового конфлікту. Тим не менш, завдяки підтримці міжнародних партнерів та ефективному розподілу внутрішніх ресурсів було забезпечено фінансування в таких ключових сферах, як оборона, соціальне забезпечення, освіта та охорона здоров'я. Таким чином, державний бюджет не лише захищає нагальні потреби країни під час кризи, але й закладає основу для майбутнього розвитку та відіграє вирішальну роль у соціальній згоді та економічному відновленні.

5. Досліджено існуючі проблеми та можливості управління державним бюджетом. Основні проблеми включають недостатність бюджетних ресурсів, серйозну тіньову економіку, що призводить до неефективного використання бюджетних ресурсів, корупцію та динамічні зміни внутрішніх і зовнішніх умов, що

призводять до труднощів у плануванні та прогнозуванні. З іншого боку, є значні можливості для оптимізації та підвищення ефективності шляхом реформування податкової системи, підвищення прозорості бюджетного процесу, вдосконалення приватного партнерства. Подолання існуючих проблем і реалізація потенційних можливостей вимагає комплексного підходу та скоординованих зусиль на всіх рівнях управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрєєва О.В. Державний бюджет України, його роль та функції в умовах війни. *Сучасні тенденції розвитку фінансових та інноваційно-інвестиційних процесів в Україні*. 2023. С. 22-24.
2. Арістов Ю.Ю. Бюджетна система як інструмент соціально-економічного розвитку країни. *Економіка та держава*. 2020. № 3. С. 154-159.
3. Базилевич В.Д., Баластрик В.Д. Державні фінанси : Навч. посібник. Київ : Атіка, 2004. 368 с.

4. Бугай Т.В. Методичні підходи до оцінки ефективності бюджетного процесу в Україні. *Ефективна економіка*. 2015. № 9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek2015_9_18 (дата звернення: 24.03.2024).
5. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456–VI / Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 11.03.2024).
6. Бюджетна система. навч. посіб. / Н.І. Климаш, К.В. Багацька, Н.І. Дем'яненко та ін. за заг. ред. Т.А. Говорушко. Львів «Магнолія 2006», 2014. 296 с.
7. Бюджетна система : навч. посіб. / І.Л. Шевчук, В.О. Черепанова, Т.О. Ставерська. Друге вид., переробл. і допов. Харків : Видавець Іванченко І.С., 2015. 284 с.
8. Бюджетна система : підручник / за ред. д.е.н., професора В.Г. Дем'янишина, д.е.н., професора О.П. Кириленко та д.е.н., професора З.М. Лободіної. Тернопіль : ЗУНУ, 2020. 624 с.
9. Ватаманюк-Зелінська У.З., Пріцак Я.М., Зелінський М.-П. Особливості формування та виконання державного бюджету України в умовах воєнного стану. *Економічний простір*. 2023. № 185. С. 26-31.
10. Даньків В.Й., Галас М.М. Роль бюджету у соціально-економічному розвитку держави. *Науковий вісник Ужгородського університету : збірник наукових праць* / ред. кол.: В.П. Мікловда, М.І. Пітюлич, Н.М. Гапак та ін. Ужгород : УжНУ, 2013. Вип. 3(40). С. 219-226.
11. Дмитрик О.О., Токарева К.О. Сучасні тенденції бюджетно-правового регулювання. *Право та інновації*. 2021. № 4 (36). С. 91-97.
12. Дорош О., Сальникова Т. Бюджет держави як інструмент реалізації соціально-економічних програм. *Молодий вчений*. 2019. № 5 (69). С. 119-122.
13. Західна О.Р., Круглякова В.В., Рахвал І.Р. Бюджетна політика України: стан, оцінювання, перспективи. *Молодий вчений*. 2023. Вип. 10 (122). С. 194-199.
14. Західна О.Р., Круглякова В.В., Стрільчук О.С. Державний бюджет як ключовий механізм для реалізації соціально-економічного розвитку. *Молодий вчений*. 2023. Вип. 10 (122). С. 200-204.

- 15.Захожай К.В. Роль державного бюджету в житті країни, суспільства та індивідуумів. Збірник матеріалів V Всеукраїнської науково-практичної конференції «Фінансове забезпечення діяльності суб'єктів господарювання». Кременчук, 2017. 131 с. С. 51-53.
- 16.Захожай К.В. Роль, функції та завдання державного бюджету України в сучасному суспільно-економічному просторі. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 20. С. 19-22.
- 17.Канєва Т.В. Бюджет як інструмент соціально-економічного розвитку країни. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 7. С. 45-51.
- 18.Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР / Відомості Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 11.03.2024).
- 19.Корягін М.В. Сутність, функції та ознаки бюджету як економічної категорії. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. Вип. 20.14. С. 205-208.
- 20.Кужелев М.О. Публічні фінанси України: вплив війни, нові виклики та тенденції розвитку. *Формування новітньої парадигми управління публічними та приватними фінансами в Україні* : збірник матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції, 20 грудня 2022 р. Хмельницький-Херсон : ХНТУ, 2022. С. 31–33.
- 21.Куроедова Д.П., Плєшакова Н.А. Державний бюджет України в умовах воєнного стану. *Collection of Scientific Papers «SCIENTIA»* (February 24, 2023; Singapore, Singapore). 2023. С. 47-51.
- 22.Луніна І.О., Білоусова О.С., Фролова Н.Б. Особливості формування фіскального простору у воєнний та поствоєнний періоди. *Економіка та держава*. 2022. № 4. С. 20-28.
- 23.Лютий І., Петленко Ю., Дрозд Н. Важливість відкритості та прозорості бюджетного процесу в секторі оборони та безпеки України. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2022. №6(47). С. 99-110.
- 24.Лютий І., Рожко О., Лютий С. Оптимізація видатків державного бюджету України в умовах війни. *Світ фінансів*. 2022. №4(73). С. 45-55.

25. Миськів Г.В. Бюджетна система : теоретичні та практичні аспекти (у схемах і таблицях) : навчальний посібник. Львів : Растр-7, 2020. 272 с.
26. Михайлов М. Роль відкритості та прозорості бюджетного процесу в Україні. *Матеріали конференцій МНЛ (16 лютого 2024 р., м. Запоріжжя)*. С. 45-46.
27. Онищук І. Особливості бюджетного процесу в умовах воєнного стану. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/14654> (дата звернення: 12.03.2024).
28. Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія): навч. посіб. 2-ге вид., допов. і перероб. К. : КНЕУ, 2005. 240 с.
29. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/> (дата звернення: 22.03.2024).
30. Панухник О., Федотова Я., Голич Н. Державний бюджет України-2023: особливості регулювання фінансово-економічних процесів в умовах повномасштабної війни. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2022. Вип. 2 (27). С. 63-71.
31. Про Державний бюджет України на 2022 рік: Закон України від 02.12.2021 р. №1928-IX / Відомості Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text> (дата звернення: 11.03.2024).
32. Про Державний бюджет України на 2023 рік: Закон України від 03.11.2022 р. № 2710-IX / Відомості Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text> (дата звернення: 11.03.2024).
33. Про Державний бюджет України на 2024 рік: Закон України від 09.11.2023 р. №3460-IX / Відомості Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text> (дата звернення: 11.03.2024).
34. Радіонов Ю.Д. Державні фінанси в умовах воєнного стану. *Фінанси України*. 2022. № 8. С. 27-51.
35. Радіонов Ю. Д. Управління фінансовими ресурсами держави в умовах воєнного стану. *Економіка України*. 2023. № 1. С. 20-43.
36. Ситник Н.С., Західна О.Р., Стасишин А.В., Шушкова Ю.В. Бюджетна система в таблицях і схемах : навчальний посібник. Львів : Видавництво «Апріорі», 2017. 180 с.

- 37.Скорик М., Чемерис Т. Аналіз впливу повномасштабної війни на державний бюджет України. *Молодий вчений*. 2023. Вип. 5 (117). С. 179-183.
- 38.Третяк Д., Медведкова Н. Управління фінкальними ризиками Державного бюджету України в умовах війни. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2022. Випуск 4 (221). С. 64-73.
- 39.Тритинник Х.І., Шепиленко В.Ю. Роль державного бюджету у соціально-економічному розвитку держави. *Фінансова система країни: тенденції та перспективи розвитку* : матеріали ІХ Міжнар. наук.-практ. інт.-конф. (м. Острог, 21 жовт. 2022 р.). Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2022. 364 с. С. 197-199.
- 40.Федосов В.М., Юрій С.І. Бюджетна система : підручник. Київ : Центр учбової літератури; Тернопіль : Економічна думка, 2012. 871 с.
- 41.Юшко С.В. Бюджетна система : підручник. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2018. 377 с.
- 42.Open Budget Survey. URL: <https://internationalbudget.org/open-budget-survey> (дата звернення: 17.03.2024).

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1 – Фінансова стійкість та ефективність використання коштів державного бюджету

Показник	Формула розрахунку
----------	--------------------

Рівень точності поточних планових обґрунтувань здійснених видатків за деякий період часу	$Р_{пв} = 100 - [abs (Вф - Вп) : Вп] \times 100$ де $Р_{пв}$ – показник рівня точності поточних планових обґрунтувань здійснених видатків; $Вф$ – фактичні видатки бюджету за деякий період часу (грн); $Вп$ – планові видатки бюджету за деякий період часу (грн); abs – модуль – абсолютна (позитивна) величина різниці.
Ступінь точності планово-розрахункових обґрунтувань виконання доходної частини бюджету	$С_{пд} = 100 - [abs (Двп - Двф) : Двп] \times 100$ де $С_{пд}$ – ступінь точності планово-розрахункових обґрунтувань виконання доходної частини бюджету (%); $Двп$ – власні планові доходи бюджету (грн); $Двф$ – власні фактичні доходи бюджету (грн); abs – модуль – абсолютна (позитивна) величина різниці.
Показник фінансової продуктивності бюджету	$\Phi_{пб\ i} = Двф\ i : (Вф\ i - 1 \times Инф\ i, i - 1)$ де $\Phi_{пб\ i}$ – показник фінансової продуктивності бюджету; $Двф\ i$ – обсяг власних доходів за рік i (грн); $Вф\ i - 1$ – обсяг видатків бюджету попереднього року $i - 1$ (грн); $Инф\ i, i - 1$ – індекс інфляції за період $i-1, i$.
Коефіцієнт економічної ефективності бюджету	$Е_{е\ i} = ВВП\ i : (Вф\ i - 1 \times Инф\ i, i - 1)$ де $Е_{е\ i}$ – економічна ефективність виконаного бюджету; $ВВП\ i$ – валовий внутрішній продукт року i; $Вф\ i - 1$ – обсяг видатків бюджету попереднього року $i - 1$ (грн); $Инф\ i, i - 1$ – індекс інфляції за період $i-1, i$.
Соціальна ефективність бюджету	$С_{е\ i} = Ді : (Воф\ i - 1 \times Инф\ i, i - 1)$ де $С_{е\ i}$ – соціальна ефективність бюджету; $Ді$ – грошові доходи населення на одну особу i-му році (грн); $Воф\ i - 1$ – обсяг видатків бюджету попереднього року $i - 1$ на 1 особу (грн); $Инф\ i, i - 1$ – індекс інфляції за період $i-1, i$.
Збалансованість бюджету	$З_{б\ i} = Двф\ i : Вф\ i$ де $З_{б\ i}$ – збалансованість бюджету; $Двф\ i$ – обсяг доходів за рік i (грн); $Вф\ i$ – обсяг видатків бюджету за рік i (грн).

Джерело: побудовано автором на основі [4]